

TC.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EV YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

ÖN-ERGENLERDE (13-14 YAŞ) EGO-SANTRİK DÜŞÜNCENİN
DENETİM ODAĞI İLE İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof.Dr. Ramazan ARI

Hazırlayan

Emel YILMAZ

KONYA - 2002

ÖZET

Bu araştırmada, 13-14 yaşındaki ön-ergenlerde ego-santrik düşünce nin denetim odağı ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın örnekle mi, Konya Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı A. Hazım Uluşahin İlköğretim Okulunun 8. sınıflarından tesadüfi küme örnekle m yöntemiyle seçilen 174 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada Denetim Odağı Ölçeği ve araştırmacı tarafından bu araştırma için hazırlanan Ego-santrik Düşünce Ölçeği kullanılmıştır.

Ölçeklerden elde edilen puanların ortalamaları değişken sayısına göre Kruskal-Wallis, varyans analizi ve t testi ile test edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Cinsiyete göre, Ego-santrik Düşünce nin anlamlı düzeyde fark olduğu ve kız ön-ergenlerin, erkek ön-ergenlere göre daha ego-santrik düşünce ye sahip oldukları bulunmuştur

Yaşa göre ise; 14 yaşındaki ön-ergenlerin, 13 yaşındaki ön-ergenlere göre daha ego-santrik düşünce ye sahip olduğu bulunmuştur.

Ön-ergenlerin kendilerini aileden beklenti olarak algıladıkları ve 1. sırada kendilerini beklendi-

SUMMARY

In this research were examined, pubescents's (13-14 years old) egocentric thought was related with locus of control. 174 pubescent who were currently 8. classroom' student in A. Hazım Uluşahin Elementary Education School, Konya Educational Authorities were selected as subject.

In this study, the research instruments consist of "Locus Of Control Inventory" and for this research "Egocentric Thought Inventory" developed by the researcher (2000).

The scores received from the inventories were analyzed by using "Kruskal-Wallis Technique", "Variance Analysis Technique" and "t Test" to find out whether there are significant relationships between the variables or not.

The research findings were summarized as follows ;

In terms of gender, the level of egocentric thought differed between male and female pubescent.

In terms of age, 14 years old was more level of egocentric thought than 13 years old pubescents have found.

The level of egocentric thought wasn't different from the numbers of brother, "Which child in your family" and first or following child in pubescents's.

Pubescents's level of egocentric thought wasn't different from locus of control points have found.

ÖNSÖZ

Bireylerin hayatında önemli dönemlerden birisi ergenlik dönemidir. Ergenlik dönemi fiziksel değişmelerin olduğu ve bireyin toplumsal hayatta bir yer edinmeye çalıştığı bir dönemdir. Bununla birlikte birey kendisinde gerçekleşen değişimlerin de etkisindedir.

Ergenlik döneminde gençler, diğer insanların sürekli kendileri ile ilgilendikleri ve kendilerini gözledikleri gibi bir inanca sahiptirler. Bu dönemde ergenler ego-santrik (ben-merkezli) düşünceye sahiptirler. Bu onların diğer insanları kendileri hakkında düşündüklerini doğru olarak algılayamamasına ve başka insanların kendileri hakkındaki düşüncelerini bütün bir gençlik hakkındaki düşünceleri olarak görmelerine yol açar.

Ülkemizde ergen ben-merkezliliği hakkında bugüne kadar edindiğimiz bilgiler yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilerden çok, yurt dışında yapılan çalışmalardan çıkan sonuçlara ait bilgilerdi.

Yapılan bu çalışmanın ülkemizde de ego-santrik (ben-merkezli) düşünce ile ilgili bilgilere ve daha sonra ego-santrik (ben-merkezli) düşünce üzerine yapılacak çalışmalara örnek olması ümit edilmektedir.

Araştırma ön-ergenlerin ego-santrik (ben-merkezli) düşünce düzeyleri hakkında önemli ip uçları vermiştir.

Öneri ve katkıları ile araştırmanın gerçekleşmesinde büyük yardımı bulunan ve araştırmanın her aşamasında bana yol gösteren değerli hocam ve danışmanım, Sayın Prof. Dr. Ramazan ARI'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sırasında uyguladığım ölçeklere içtenlikle cevap veren öğrencilere de teşekkür ederim.

Emel YILMAZ
KONYA- 2002

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	VII

BÖLÜM I

Giriş.....	1
Problem	2
Alt problemler	2
Denenceler	3
Sayıtlar	4
Sınırlılıklar	4
Tanımlar	4
Araştırmanın Önemi	5

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	6
Ego-santrik Düşünce (Ben-merkezcilik)	6
Piaget'e Göre Bilişsel Gelişim Dönemleri.....	9
1. Duyusal-Motor Dönemi(0-2 Yaş)	10
2. İşlem-Öncesi Dönem (2-7 Yaş)	10
a) Sembolik(Kavram-Öncesi) Dönem (2-4 Yaş).....	11
b) Sezgisel Dönem (4-7 Yaş)	12
3. Somut İşlemler Dönemi(7-11 Yaş).....	15
4. Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve Üzeri)	16
Elkind ve Ergen Ben-merkezliliği.....	17
Ego-santrik Düşünme ve Sosyal Kavrama.....	19
Denetim Odağı.....	22
Sosyal Öğrenme Kuramında Denetim Odağı Kavramı	25

Nedensel Yükleleme Kuramında Denetim Odağı Kavramı	27
Denetim Odağı Kavramında İçten ve Dıştan Denetimlilik	28
İçten Denetimli Kişilerin Özellikleri	29
Dıştan Denetimli Kişilerin Özellikleri	29
Ego-santrik Düşünce ile İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	30
Ego-santrik Düşünce ile İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	33
Denetim Odağı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar.....	33
Denetim Odağı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	34

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	36
Araştırmanın Modeli.....	36
Evren-Örnekleme.....	36
Veri Toplama Araçları.....	36
Denetim Odağı Ölçeği	37
Ego-santrik Düşünce Ölçeği	38
Verilerin Toplanması ve Analizi.....	41

BÖLÜM IV

BULGULAR	43
Ön-ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre t testi Karşılaştırması	43
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Yaşa Göre t Testi Karşılaştırması	44
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Dağılımları	45
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları	46
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Ailede kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları	46
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının	

Ailede Kaçınıcı çocuk Olduklarına Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları	47
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının 1. Çocuk Olma ile Daha Sonraki Kardeş Olmaya Göre t testi Karşılaştırması	48
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanları Dağılımı	49
Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanlarının Varyans Analizi Test Sonucu.....	49

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	51
------------------------	----

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	56
KAYNAKÇA	58
EKLER.....	64

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Ön-ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre t testi Karşılaştırması	43
Tablo 2 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Yaşa Göre t Testi Karşılaştırması	44
Tablo 3 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Dağılımları	45
Tablo 4 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları.....	46
Tablo 5 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Ailede kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları.....	46
Tablo 6 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Ailede Kaçınıcı çocuk Olduklarına Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları.....	47
Tablo 7 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının 1. Çocuk Olma ile Daha Sonraki Kardeş Olmaya Göre t testi Karşılaştırması.....	48
Tablo 8 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanları Dağılımı	49
Tablo 9 : Ön-Ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanlarının Varyans Analizi Test Sonucu	49

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan doğumundan başlayarak ölümüne dek sürekli olarak hem fiziksel, hem de zihinsel olarak değişme içindedir. Aynı zamanda, insanın gelişimine bağlı olarak, yaşadığı her dönemin kendine özgü gelişim özellikleri vardır. İnsanın yaşadığı bu dönemleri, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak ayırabiliriz.

İnsan gelişimi hakkında bir çok araştırmacının görüşü vardır. Bu araştırmacılardan kimisi insanın zihinsel gelişimine, kimisi fiziksel gelişimine kimisi de ahlak gelişimi üzerinde durmuştur. Piaget insanın zihinsel gelişimi hakkındaki görüşleri ile bilinir. Piaget'e göre, genel olarak zihin gelişimini; duyuşal-motor dönem (0-2 yaş), işlem-öncesi dönem (2-7 yaş), somut işlemler dönemi (7-11 yaş) ve soyut işlemler dönemi (11 yaş ve üzeri) olarak dört aşamada ele almıştır.

Piaget'e göre küçük çocuğun düşünmesi ben-merkezli (ego-santrik)'dir. Çocuğun akıl yürütmesi başlangıçta, kendi görüşünün dışında kalan düşünceleri algılayamamak gibi ilkel bir niteliğe sahiptir (Jersild,1979). Piaget'in ben-merkezcilik terimi çoğu zaman özseverlik (narsisizm) ile karıştırılmakta ve yanlış anlaşılmaktadır. Ben-merkezci çocuklar, diğer insanların düşüncelerindeki farklılığı, kendisinin dar perspektifi ve görüş açısıyla anlayamamakta ya da farkında olamamaktadırlar (Lidz,1976). Ben-merkezci çocuk kendini başkasının yerine koyamadığı için, onun bildiğini herkesin bildiğini, gördüğünü, vb. zanneder. Örneğin; çocuk bu dönemde telefonda konuştuğu kişinin orada bulunanları gördüğünü düşünür (Bacanlı,2000).

Piaget, çocukların işlem-öncesi dönemde ben-merkezci olduklarını söyler. Ancak soyut-işlemler dönemine denk gelen ergenlik döneminde de ergen ben-merkezciliği denilen herkesin ona dikkat ettiği gibi bir düşünce biçimi görülür. Bu düşünce biçimi yüzünden ergen herkesin ona baktığını, onu gözlediğini düşünür ve kendini sürekli sahnede hisseder. Bu ben-merkezcilik, görüldüğü gibi çocuğun başkasının perspektifinden olaya bakmasından farklıdır. Ergen başkalarının perspektifini alabilmeye başladığı için "ya onlar ne der" diye düşünmeye başlamıştır (Bacanlı,2000).

Elkind (1967)'e göre, ergenin hem kendi düşünceleri hem de başkalarının düşüncelerini kavramlaştırma yeteneğinin ergen ben-merkezciliğinin temeli olabileceğini öne

sürer. Ona göre gençler başkalarının düşünceleri üzerinde tahmin yürütürken, başkaları için önemli olan şeyleri ve kendileri için önemli olan ilgilendiren şeyleri ayırmada güçlük çekerler. Bu durumda ergenler, hatalı olarak onların ilgilerini ve zevklerini anlamadıklarını düşünürler.

Örneğin yırtık bir kot pantolon giymekten hoşlanan bir genç, daha düzgün ve ütülü bir pantolon giymenin daha hoş olduğunu düşünen yaşlı birisi ile karşılaştığında onun düşüncesini yanlış kendi düşüncesini doğru görecektir. Daha ileri safhada eğer daha yaşlı olan kişiden yırtık kot pantolon giymenin hoş durmadığı yönünde bir söz duyarsa, bunu pantolona değil de sanki kendisine yada bütün gençliğin değerlerine karşı yapılmış bir söz olarak alır.

Elkind, ayrıca ergenlerdeki ben-merkeziliğin 15-16 yaşlarma doğru azalma eğiliminde olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte eğer gençlere kendi düşünce ve algılarını diğer insanların düşünce ve algılarıyla karşılaştırma öğretilenirse, ben-merkezilik asgari düzeye indirilebilir (Elkind,1967).

Problem

Bu çalışmada, ön ergenlerdeki ego-santrik düşüncenin denetim odağı ile ilişkisi var mıdır? Sorusuna cevap aranacaktır.

Alt Problemler

Araştırmanın temel cümlesine bağlı olarak geliştirilen alt problemler aşağıda verilmiştir.

1. Ego-santrik düşünce ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine göre farklılaşmakta mıdır?
 - 1.1 Ön-ergenlerde ego-santrik düşünce cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
 - 1.2 Ön-ergenlerde ego-santrik düşünce yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
 - 1.3 Ön-ergenlerde ego-santrik düşünce kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
 - 1.4 Ön-ergenlerde ego-santrik düşünce ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmakta mıdır?
 - 1.5 Ön-ergenlerde ego-santrik düşünce ailede 1. çocuk olmak ya da daha sonraki kardeş olmaya göre farklılaşmakta mıdır?

2. Ön-ergenlerin ego-santrik düşünce puanlarına göre denetim odağı puanları farklılaşmakta mıdır?

Denenceler

1. Ego-santrik düşünce ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine göre farklılaşmaktadır.
 - 1.1 Kız ön ergenlerde ego-santrik düşünce erkek ön ergenlere göre önemli düzeyde daha yüksektir.
 - 1.2 13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce 14 yaşındakilere göre önemli düzeyde daha yüksektir.
 - 1.3 Ön ergenlerde ego-santrik düşünce kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır.
 - 1.4 Ön ergenlerde ego-santrik düşünce ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmaktadır.
 - 1.5 Ön ergenlerde ego-santrik düşünce ailede 1. çocuk ya da daha sonraki kardeş olmasına göre farklılaşmaktadır.
2. Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puanları farklılaşmaktadır.
 - 2.1 Düşük ego-santrik düşünce düzeydeki ön ergenlerin dıştan denetim puanları, orta ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.
 - 2.2 Orta düzeyde ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları, düşük ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.
 - 2.3 Yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları, orta ve düşük ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.

Sayıtlar

1. Geliştirilen “Ego-santrik Düşünce Ölçeği”nin ve “Denetim Odağı Ölçeği”nin araştırma için gerekli verileri sağlayacağı,
2. Ölçeklerin uygulandığı ön-ergenlerin ölçeklere içtenlikle ve yansız olarak cevap verecekleri kabul edilmektedir.

Sınırlılıklar

1. Araştırma bulguları, Konya İl Milli eğitim müdürlüğüne bağlı, A. Hazım Uluşahin İlköğretim Okulu 8. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırmada incelenen “Ego-santrik düşünce” için geliştirilen “Ego-santrik Düşünce Ölçeği”nin kapsamıyla sınırlıdır.
3. Araştırmada incelenen “Denetim Odağı Kavramı ” “Denetim Odağı Ölçeği”nin kapsamıyla sınırlıdır.

Tanımlar

Ego-santrik Düşünce : Ben ile ben olmayanın birbirinden ayrılmamışlığına ve kendi görüşüyle, öteki görüşlerin birbirine karışması (Büyük Larousse, 1986).

Ön-ergen : İkinci çocukluk çağından ergenlik çağına geçişi belirten şekli ve fonksiyon değişikliklerinin tümünü yaşayan birey (Meydan Larousse, 1987).

Ergenlik : İnsan gelişiminin fırtınalı ve stresli bir evresi, kişinin yetişkine özgü ayrıcalıkların kendisine verilmediğinin hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin toplumsal konumu kendisine verildiği zaman sona eren gelişim dönemi olarak tanımlanabilir (Sieg, 1971).

Denetim Odağı : Ödül ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki birtakım etkilerce mi denetlendiğine ilişkin bir beklenti (Ertübey Kurt,1988).

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada ön-ergenlerde ego-santrik (ben-merkezli) düşüncenin denetim odağı ile ilişkisi incelenmiştir. Ülkemizde denetim odağı ile ilgili bir çok araştırmaya rastlanmasına rağmen, ego-santrik (ben-merkezli) düşünce ile ilgili çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu çalışma hem ego-santrik (ben-merkezli) düşüncenin ülkemizde araştırılması açısından hem de ego-santrik düşünce(ben-merkezli) ile denetim odağı arasındaki ilişkisini incelemesi açısından önemli bir yer dolduracağı düşünülmektedir. Yurt dışındaki yapılan çalışmalarda, ergen ego-santrik (ben-merkezli) düşüncesi üzerine yapılan çalışmalarda, cinsiyet, yaş, sosyal faktörlerin ego-santrik (ben-merkezli) düşünceye etkisi üzerine çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmalar incelendiğinde özellikle yaş ve cinsiyet değişkenleri

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ego-santrik düşünce ve denetim odağı ile ilgili kavramsal açıklamalar ile birlikte bu konularla ilgili yurt dışı ve yurt içinde yapılmış çalışmalardan örneklere yer verilmiştir.

EGO-SANTRİK DÜŞÜNCE (BENMERKEZCİLİK)

Piaget'e göre, zihinsel ya da bilişsel süreçler çocuğun dünyayı anlamasını sağlar. Çocukların dünyayı anlamaları için gerekli bilgilerin örgütlenmesi ve gelişimsel olarak bu örgütlenme süreçlerinde görülen değişiklikler Piaget'nin ilgi alanıdır. Kuramının temeli ise, bireyin dünyayı anlamasını sağlayan bilişsel süreçlerdir (Morgan,2000).

“Ben-merkezcilik (ego-santrizm) kavramı Piaget tarafından ortaya atılmıştır. Piaget İsviçre'deki Rousseau Enstitüsündeki serbest faaliyetler boyunca 3-11 yaş arası çocuklarla yaptığı çalışmasında küçük çocukların yüzde 38'inin sözcüklerinin doğal ben-merkezli olduğunu gördü (Thomson,1952). Bu bulgulardan yola çıkarak, çocukların düşüncede ve dil kullanımında ben-merkezli olduklarını öne süren Piaget; özellikle, zihin gelişim dönemlerinden birisi olan işlem öncesi dönemdeki çocukların ben merkezli düşünceleri ve davranışları ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Dökmen ,1996).

Piaget 'nin görüşüne göre, küçük çocuğun kendi perspektifinden farklı perspektifleri kırarak kendi yolunu açmak için diğerlerinin psikolojik deneyimlerini temsil etme çok kısıtlıdır. 3-4 yaşındaki çocuklar genellikle herkes kendi bakış açısını paylaşıyor gibi davranırlar. Fakat ben-merkezcilik, kendini beğenmişlik ya da bencilik anlamına gelmez, diğerlerinin bakış açısını elde etme zorluluğudur (Vasta ve diğerleri,1995).

Çocuklar olayları kendi çevresinde dönütyormuş gibi değerlendirir. Örneğin, yeni doğan kardeşinin anne sevgisini paylaştığını düşünmekle kalmaz, kendi yerini aldığı sanır. Kendisi yeterince sevilseydi, ikinci bir kardeşe gerek duyulmazdı diye düşünür.

Örneğin; beş yaşındaki bir kız çocuğu annesiyle konuşurken bir ara şu soruyu sorabilir; “Anne, beni sen doğurmasan kim doğururdu?” Herkesi güldüren bu soru çocuk için

kendi düşünce biçimine uygun en doğal sorudur. Çünkü o yaş çocukları ana babalarının kendileri için var olduğuna inanırlar. Bu soru çocuğun kendisini her şeyin merkezi olarak algılamasının yani ego-santrik düşüncenin güzel bir örneğidir (Yörükoğlu,1992).

Ben-merkezci düşünceyi anlayabilmek için önce Piaget ve çocuk gelişimi hakkındaki görüşlerini incelemek gerekmektedir.

Jean Piaget'e göre, çocuk, kendi dünyasına bir anlam kazandırabilmek için çevresindeki insan ve objelerle ilgili bir faaliyet içine girer (Yavuzer,1993). Ona göre, çocuk, dünyanın pasif alıcısı değildir. Bilgiyi kazanmada aktif bir role sahiptir. Ayrıca, değişik yaşlardaki çocukların ve yetişkinlerin dünyaları birbirlerinden farklıdır (Senemoğlu, 1997).

Piaget, bilişsel gelişimi ilkelerle açıklamıştır. Piaget'e göre gelişim, kalıtım ve çevrenin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen etmenleri de şöyle belirtmektedir:

- 1- Olgunlaşma
- 2- Yaşantı
- 3- Uyum
- 4- Örgütlenme
- 5- Dengeleme

Bilişsel gelişimde ilerleme olabilmesi için organizmanın biyolojik olgunluğa erişmesi ve çevresiyle etkileşimleri sonucunda yaşantı kazanması gerekir. Bilişsel gelişim, olgunlaşma ve yaşantı kazanma arasındaki sürekli etkileşimin bir ürünüdür. Piaget, bilişsel gelişimi, dünyayı öğrenme yolunda bir denge, dengesizlik yeni bir denge süreci olarak görmektedir. Bu dengeleme sürecinin kesintisiz işleyebilmesi ise karşılaşılan yeni obje, durum ve varlıklara uyum sağlamayı gerektir. Her bir uyum hareketi, organize edilmiş bir davranışın parçasıdır. Tüm etkinlikler koordinelidir. Uyum davranışı, örgütlenmiş bir sistemin, örgütlenmiş bir etkinliğin içinde yer aldığı için düzenlidir. Örgütlenme, sistemin düzenini koruyucu ve geliştiricisidir. Piaget, uyum ve örgütlenme ilkelerine "fonksiyonel değişmezler" adını vermektedir. Yani organizmanın gerek biyolojik, gerek psikolojik gerekse bilişsel fonksiyonlarını yerine getirmesinde, duruma uyum sağlaması ve bu uyumun bir koordinasyon içinde gerçekleştirmesi yaşamsal bir öneme sahiptir. Bilişsel gelişimde dengeleme, bireyin özümleme ve düzenleme yoluyla çevremize uyum sağlayarak dinamik bir dengeye ulaşması sürecidir. Gelişen bireyin çevresiyle tüm etkileşimlerinde dengeleme süreci yer alır (Senemoğlu, 1997).

Piaget'e göre bebek zekasında, önceleri nesnelere devamlılığı yoktur. Bunun tersine, nesnelere, bazen varolan daha sonra ise yok olan algısal resimlerden ibarettir. Bir başka deyişle bağımlıdır. Piaget'nin buna ilişkin olarak saptadığı bulgulara göre yaşamlarının 9. aya kadar olan bebekler, gözden kaybolan nesnelere bulmak için hiçbir girişimde bulunmamaktadırlar. Bir aydan sonra ise, nesnelere gözden kayboldukları yerlerde aranmasına başlanmaktadır. Ne var ki, aynı nesnenin ikinci kez başka bir yere gizlenmesi durumunda, bebeklerin onu yine ilk kez bulmayı başardıkları yerde aradıkları saptanmıştır. Bu ise, bu düzey bebeklerinin kendi eylemlerinden bağımsız olan bir devamlı nesne şemasına henüz sahip olmadıklarını yansıtmaktadır. Piaget kuramında bu olgu, duyuşsal devinimsel bir ben-merkezçiliğin (egocentrism) belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu ben-merkezçiliğin gerek fizyolojik olgunlaşma, gerekse çevre üzerinde girişilen tekrarlı eylemlerle kazanılan deneyimler sonucunda yenilmesi ile, devamlı nesne şemasının yaklaşık olarak 18. ayda kurulduğu saptanmıştır. Bu şemanın kurulması ile bebek, nesnelere kendi duyum ve devinimlerinden bağımsız bir devamlılık içinde olduklarını kavramakta ve kendi bedeninin, evrenin durağan bir odağı değil de, bu evrende yer alan bir çok hareketli nesneden yalnızca bir tanesi olduğunu keşfeder (Arı ve diğerleri, 1999).

Piaget'e göre çocuk, kavramları ve nedenleri ayrı dönemlerde (evrelerde) ve farklı olarak anlar, değerlendirir. Problem çözümünde çocuğun kullandığı düşünme ve mantık stratejileri, çocuğun gelişme düzeyi ile yaşamdaki deneyimi arasındaki etkileşimi yansıtır. Ne yalnız gelişme, ne de tek başına yaşam deneyimi; ikisinin bileşkesidir Çocuğun düşünce biçimini belirleyen. Bu olgu, "düşünme süreçleri"nin açıklanmasıyla daha bir somutluk kazanır. Düşünme işlevi örgütlenme ve uyum süreçleriyle belirlenir. İnsan, gözlem ve deneyimlerini anlamlı bir bütün içinde örgütler. Bu örgütlenmiş anlamlı birikimi, yeni gözlem ve deneyimlerle uyumlandırır (Gitmez, 1989).

Organizmanın dış dünya ile ilişkilerinde, kendi içinde ve çerçevesiyle giderek daha üstün bir denge içinde olmasını sağlayan sağlama işlevinin "Özümlenme" ve "uyuma" süreçleri ile yürütüldüğü varsayılmaktadır. Birbirinin karşıtı ve tamamlayıcısı olarak ele alınan bu iki süreç, Piaget kuramının zihin gelişimine getirdiği açıklamalar arasında hayati bir önem taşımaktadır. Özümlenme, nesnel gerçeğin değiştirilerek içe alınmasını sağlarken, uyma da, özümlenen bu yeni gerçek ile uyum sağlamak amacıyla öznel gerçeğin değiştirilmesi olmaktadır. Elkind'e göre, özümlenme süreçleri, düşüncenin, nesnel gerçeği pasif bir biçimde kopya etmemesini garanti ederken, uyma süreçleri de düşüncenin gerçek dışı tasarımlar geliştirmemesini garantilemektedir (Akt: Arı ve diğerleri, 1999).

Piaget ve arkadaşları değişik yaş gruplarından oluşan çocukların düşünme süreçleri üzerinde çok sayıda gözlem ve deneyimlerden sonra çocukların kavramsal yeteneklerinde görülen değişikliklerin sırasını saptamışlardır. Motor yeteneklerinde olduğu gibi, gelişimin düzenli bir sıra izlemesi burada da önemini sürdürmektedir. Değişik yaş gruplarındaki çocukların olgunlaşma hızına ve özel yaşantılarına dayalı olarak, zihinsel yeteneklerinde değişme ve yenilik görülür. Ayrıca gelişimlerin her döneminde, o dönemdeki yeteneklerin sağladığı ölçüde bir dünya görüşüne sahip olabilirler. Ona göre, çocuklar nasıl kollarını kuşlar gibi çırparak uçamıyorlarsa belli gelişim dönemi içindeki bilişsel yetenekleri ve dünya görüşleri de o dönem içinde sınırlanmıştır (Morgan, 2000).

Piaget'e Göre Bilişsel Gelişim Dönemleri

Yeni doğan çocuğun baş etmesi gereken en önemli problem, yaşadığı dünyayı öğrenmesi, anlamasıdır. Bireyin çevresindeki dünyayı anlam ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime "bilişsel gelişim" adı verilmektedir. Bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar, bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hale gelmesi sürecidir (Senemoğlu 1997).

Piaget, bilişsel gelişimi dört temel evreye ayırmıştır. Tüm çocukların bu gelişim aşamalarını sırasıyla geçirmesi gerektiğine inanmaktadır. Bir gelişim dönemini atlayarak diğerine geçemez. Ancak çocukların gelişim dönemlerine girme ve tamamlama yaşları birbirinden farklılık gösterebilir (Senemoğlu,1997).

Piaget'nin bilişsel gelişim dönemlerin sırasıyla şöyledir:

- 1- Duyusal-Motor Dönemi (0-2 yaş)
- 2- İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)
- 3- Somut İşlemler Dönemi (7-11)
- 4- Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş ve üzeri)

1- Duyusal-Motor Dönemi (0-2 Yaş)

Bebek, bu aşamada dış dünyayı keşfetmede duyularını ve motor becerilerini kullandığından bu döneme “duyusal-motor” adı verilmektedir (Senemoğlu 1997).

Başlangıçta çocuk kendisini çevresinden ayıramaz ve ne kendisinin ne de çevresinin başlı başına varlıklar olduğunu kavrayamaz, kendisine dönüktür. Dünyayı birbiriyle ilintisi olmayan resimler gibi algılar, gelişimi boyunca çocuk bu kendini dış dünyadan ayıramama durumundan çıkar, kendisi ile çevresini ayırt etmeye başlar. Böylece de kendisini saplantıdan uzaklaştırma süreci için girer. Nesnelerin devamlılığını da bu arada kavrayacaktır (Günçe,1977).

Piaget’ göre bebeğin bu dönemde kazandığı davranışlar doğuştan getirilen reflekslerin şema halinde geliştirilmesidir. Bebeğin doğuştan sahip olduğu emme ve yakalama refleksleri diğer birçok davranışın kökenini oluşturur.

Zihinsel açıdan, bu dönemin diğer bir özelliği de ertelenmiş taklittir. Bu dönemin sonuna doğru taklit, model yok olduktan sonra görülür. Örneğin, eve bir misafir gelir. Bu misafirin çocuğunun davranışları birkaç gün sonra çocuk tarafından taklit edilir. Buna ertelenmiş taklit denir. Ertelenmiş taklit ile çocuğun zihninde kavramlar oluşmaya başlar (Aral ve diğerleri-1, 2000).

Ertelenmiş taklit, bebeğin olayı “akılda tuttuğunu” gösterir. Bu akılda tutma aşaması önemli bir zihinsel gelişim aşamasıdır. Bu, akılda tutulanlar, daha sonra kavramları oluştururlar. Denilebilir ki, çocuk bir tür ön-kavram oluşturmaktadır

Bu dönemin en önemli kazanımı belki de hedefe yönelik davranıştır. Çünkü bebek, eline-koluna hakim değil iken, dış dünyanın farkında değil iken, elini-kolunu belli bir amaçla belli bir nesneye doğru kullanabilir hale gelir. Bu dönemin sonunda çocuk bir şeyi arzu eder ve ona yönelik bir davranışta bulunur. Başlangıçta istemsiz kas hareketlerinden oluşan hareketler, bu dönemin sonunda belli bir amaca yönelir (Bacanlı,2000).

2- İşlem-öncesi Dönem (2-7 Yaş)

İşlem öncesi dönem ikiye ayrılmaktadır. Bunlar ;

a- Sembolik Dönem ya da Kavram Öncesi Dönem (2-4 yaş)

b- Sezgisel Dönem (4-7 yaş)

a- Sembolik Dönem ya da Kavram Öncesi Dönem (2-4 yaş)

Bu yaş döneminde çocuk iç temsil süreçlerini daha karmaşık ve çok boyutlu olarak kullanmaya başlamaktadır. Semboller ve sözcüklerle, nesnelere arasındaki ilişkileri bilinçli olarak kullanabilmektedir. Geçmiş olayları da o ölçüde simgesel olarak tanımlayabilmektedir. Gene de olayların ve nesnelere çeşitliliğini, bir düzen içinde bütünleyebilecek yeteneği henüz

suda battığını açıklayamaz. Piaget ayrıca, simgesel işlemin önemli ölçüde "taklit"ten doğduğunu savunur. Yani bilişsel simge, içte kalan, dışarı vurulmayan taklittir. Ağaç dalını at gibi, uzun bir sopayı kılıç gibi kullanmayı, çeşitli evcilik oyunlarındaki ana baba rollerini

b- Sezgisel Dönem (4-7 yaş)

Çocuklar bu dönemde, mantık kurallarına uygun düşünmek yerine, sezgilerine dayalı olarak akıl yürütürler ve problemleri sezgileriyle çözmeye çalışırlar. Korunum henüz gelişmemiştir. Çocuklar bu dönemde, nesnenin dikkat çekici özelliklerine odaklanmakta diğer özelliklerini gözden kaçırmaktadırlar. Bu dönemde çocuklar işlemleri tersine çeviremezler. Piaget'e göre, tersine çevirme, düşünmenin önemli bir yönüdür ve korunumun başlangıç noktasıdır. Korunum, herhangi bir nesne ya da nesne grubunun fiziksel biçimi ya da mekandaki korunumu değiştiğinde, nesnenin miktar, sayı, alan, hacim v.b. özelliklerinin değişmeyeceği ilkesidir (Senemoğlu, 1997).

Ben-merkezlilik işlem öncesi dönemin tipik özelliğidir. Bu, bu çocukların mutlaka istemli olarak bencil oldukları ya da kendileriyle aşırı derecede ilgili oldukları anlamına gelmez. Ben-merkezlilik, daha çok, bir şeyi başkasının bakış açısından görme ya da başkasının duygularını ve gereksinimlerini fark etme konusundaki yetersizlik anlamına gelir. İşlem öncesi çocuklar bazen başka çocuklarla alay eder ya da hayvanları incitirler, çünkü karşılarındakinin duyduğu acıyı fark etmezler (Onur,1993).

Bu dönemde çocuklar, dünyayı kendi bakış açılarından görmekte ve kendi görüşlerinin olabilecek tek görüş olduğuna inanmaktadırlar. Örneğin, 4 yaşlarındaki bir çocuğa, "niçin kar yağdığı" sorulduğunda çocukların oynaması için cevabını verebilmektedir. 4-5 yaşlarına kadar çocuklar görünüşle gerçek arasındaki ayrımı anlayamazlar (Akt.Selçuk,1990).

Ben-merkezlilik odaklaşmayla, yani bir durumun birden fazla yönünü ele almadaki yetersizlikle ilgili görünmektedir (Onur,1993).

Ben-merkezli davranış işlem öncesi dönemdeki oyun davranışlarında da görülebilir.2-4 yaşlarındaki iki ya da üç okul öncesi çocuk birlikte oynadıklarında ben-merkezlilikleri tipik olarak (1)paralel oyunla ve (2)ortak monologlarla sonuçlanır. Paralel oyunda çocukların bireysel amaçları,kuralları ve ilgileri vardır ve çoğu kez başkalarının ne yaptığını görmeyi bile başaramazlar. Ortak monologda farklı konularda konuşurlar, ama söylediklerinin ilgisiz olduğuna dikkat etmez -hatta aldırma- görünürler (Onur,1993).

Konuşmalardaki ben-merkezcilik Piaget'e göre, çocuğun isteklerini ve ihtiyaçlarını başkalarının yardımıyla elde etmeye ve gerçekleştirmeye çalışmamasından ve başkalarının da bir kişiliği olduğunu kavrayamamasındandır. Karşısındakinin ilgilerinden haberdar olmadan ona hitap etmek mümkün müdür? Mümkündür ve işte küçük çocuk bu yüzden monologlar içinde konuşmaktadır (Günçe,1977).

Bu çocuklar;

- 1- Zamir ve sıfatları yanlış kullanarak
- 2- Olayları yanlış sıralayarak
- 3- Nedenleri göstermeyerek
- 4- Önemli olabilecek olayları atlayarak
- 5- Dolaylı, dolaşık ifadeler kullanarak

Tam bir ben-merkezli konuşma örneği vermektedir. Bu da karşısındakinin görüşüne aldırış etmemektedir. Çocuk geliştikçe, bütün konuşmasında bir değişiklik görülür. Ben-merkezli konuşmanın yerini karşılıklı ve bağlantılı bir konuşma tipi almaya başlar (Günçe,1977).

Piaget 4-7 yaşlarındaki çocuk konuşmalarının "ego-santrik" (ben-merkezli) nitelikte olduğunu ve bu durumun 4 yaşından sonra gittikçe azaldığını ortaya koydu. Ben-merkezli konuşmalar azaldıkça toplumsal nitelikli bir konuşma biçimi ortaya çıkmaktadır. 4-5 yaşındaki çocuğun konuşması karşılıklı değil, daha çok kendi konuşur kendi dinler niteliğindedir.(Günçe,1977).

4-7 yaşları arasında başlangıçta çok olan ben-merkezli konuşmalar gittikçe neden azalmakta ve yerlerini niçin karşılıklı konuşmalara bırakmaktadır? Bu soruya Piaget'nin verdiği cevap şöyledir: Çocuk başlangıçta çok az konuşabilir ve kendisini sınırlı biçimde dile getirebilirken, çevresindeki yetişkinler (anne, baba ve diğerleri) ona çok yardımcı olurlar. İstediklerini hemen, bir işaret yaptığı zaman anlayıp yerine getirmeye çalışırlar. Çocuk büyüyüp de arkadaşlar çevresini girince, onlardan böyle bir yardım görmez ve onlara kendini anlatabilmek için çaba sarf etmek karşılıklı konuşmayı başarmak zorunda kalır. Arkadaşlar ortamında çocuk bir çeşit toplumsal baskı altında kalmaktadır ve bu baskının konuşmayı ben-merkezlilikten karşılıklı konuşmaya doğru değiştiği söylenebilir. (Günçe,1977)

2-7 yaş arasındaki dönemde çocuk, sistemleşmiş kuralları anlamaya başlar. Fakat yinede daha çok kendi koyduğu kurallara uyar. Kazanmak için uğraşmaz. Piaget bu evreye "bağımlılık evresi" de demektedir. Ben-merkezli oyun, kişinin bireylerle ne yapması gerektiğinin bilincinde olmadığını, tamamen bireysel motor aktivite oyunu ile sosyal işbirliği oyunu arasında geçiş aşamasıdır. Bu dönemde çocuk, oyun oynayan daha büyük çocukları gözler ve gözlediği tekrarları taklit eder. Bu oyunu yöneten bazı kurallar olduğunun farkındadır ve bu konuda tam bir bilgisi olmasa da kuralları çiğnemez. Ancak oyunu sosyal

bir aktivite olarak algılamaz. Bu aşamada çocuklar, birbirleriyle ortak gibi görünse de, her biri kendi oyununu oynar. Eğer çocuğun oyun arkadaşı bir yetişkinse, oyunun sonunda çocuk oyunun nasıl olduğundan ya da kazanmanın ne demek olduğundan habersiz "kim kazandı" diye sorabilir (Aral ve diğerleri, 2000).

İşlem öncesi dönemde birçok çocuk başkalarının ne düşündüğünü ya da hissettiğini fark etmeye başlamaktadır. Bazı okul öncesi çocuklar ana babalarının duygularına ve gereksinimlerine oldukça duyarlı görünmektedirler ve aile içinde bir sorun varsa sessiz olmakta ve iyi davranmaktadırlar (Onur,1993).

Çocuk düşüncesinin ben-merkezli niteliği ve bir durumun belli bir yönden diğerine geçmekte gösterdiği beceriksizlik bunda rol oynamaktadır. Konuşma alanında çocuk , hem kendi sözlerini hem de karşı tarafın söylediklerini ya da söyleyeceklerini aynı anda kavrayamaz ve bu nedenle de yalnız kendi söyledikleri üstünde durur. Kurallar konusunda da çocuk, hem kendi çıkarlarını, hem de başkalarının çıkarlarını aynı anda düşünemediği için onlara uygun davranmamaktadır. Bunda, kuralların gerekçelerini ancak sınırlı bir biçimde, belli belirsiz kavrayabilmesinin rolü de vardır. Kurallar, saygıdeğer bir kişinin ağzından çıkıyorsa, onlara saygı duymak gerekir. Çocuk hem ana babasının yüceliğini ve saygıdeğer oluşunu, hem de koydukları kuralların yüceliğini bir arada düşünemiyor. Akıl ürütme eyleminde de, bağdaştırma ve bitişirmenin, aynı nitelikten kaynak aldıklarını, çocuğun, bir sorunun ancak belli bir yönü üstünde durabilme eğiliminden ileri geldiğini söyleyebiliyoruz (Günçe,1977).

Çocuk büyürken çeşitli ve çelişik görüşlerin varlığını görmekte ve çeşitli toplumsal kurumlarının varlığını kavramaktadır. Bu olgular, onun düşüncesini ben-merkezlilikten uzaklaştırmaya başlıyor. Konuşurken yalnız kendi söylediklerinin üstünde değil, dinleyicisinin istekleri üstünde de düşünebiliyor artık. Oyunlarda, kendi çıkarları kadar, arkadaşlarının çıkarlarını da dikkate alabiliyor. Bu nedenle de kurallara uyma ve kuralları değiştirme davranışları değişikliğe uğruyor. Bebeğin, duyuşal-devinim döneminde davranışını ben-merkezlilikten uzaklaştırması gibi, çocuk da, düşüncesini merkezden uzaklaştırmış oluyor (Günçe,1977).

3- Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

Çocuğun düşüncesi bu dönemde daha esnektir. Çocuk olayların nedenlerini açıklayabilir. Nesnelere büyüklük ve küçüklüklerine göre sıraya koyabilir. Bu sıraya yenilerini ekleyip çıkarabilir. Nesnelere mekanda yeri değişse bile bunların sayılarının değişmeyeceğini bilir. Tersine çevirebilme kavramını kazandıkları için korunum ilkesiyle ilgili bir sorunu yoktur (Arı ve diğerleri, 1999).

7 yaşına yaklaştıkça çocuklar problemlerini daha erken yaşlarda kullanmadıkları, çeşitli bilişsel stratejilere başvurarak somut bir şekilde çözmeye başlarlar. Çocukların bu yaşlarda okul ortamına katılmalarıyla, olayları farklı açılardan görebilmeleri ve karmaşık ilişkiler hakkında kavramsal düşüncelerinin aynı zamana denk gelmesi pek rastlantı değildir (Akt:Yavuzer, 2000).

Tüm dünyada çocukların somut işlemler döneminde okula başlamaları bir tesadüf değildir. Bu dönemde, bazı işlemleri zihinsel olarak yapabilecek durumdadırlar.

Somut işlemler dönemindeki çocuklar, ben merkezilikten uzaklaşmışlardır. Olayları ve dünyayı, başkaları açısından da görebilirler. Ancak bu dönemde, düşünme süreçleri çocuk tarafından gözlenebilen gerçek olaylara yöneliktir. Çocuklar, somut olduğu sürece karmaşık problemleri çözebilirler. Soyut problemleri ise çözemezler. Soyut kavramları, çevresindeki model alma yoluyla yerinde kullanmalarına rağmen, anlamlarını açıklayamazlar (Senemoğlu, 1997).

Saplanma ve saplantıdan kurtulma olguları, işlem öncesi dönemde ve somut işlemler döneminde değişmeden kalan, yani bu iki ardışık dönemde düzenli olan niteliklerdir. Sayı kavramının, sıralamanın, madde, hacim, ağırlık, akışkanlar gibi nesnelere ilgili kavramsal başarının gelişiminde, öncelerde var olan sapmalar, algı yanılgıları, sonradan hep aynı biçimde ortadan kalkmaktaydı. İkinci dönemin sonu ile üçüncü dönemin başlarında, çocuk ara sıra yanlış olsa bile, sıklık-seyreklilik, kısalık-uzunluk, biçim-biçim değişmesi gibi öğeleri birlikte görüp dikkate alabilmeyi başarabiliyor. Saplantıdan kurtulma, zihnin gerçeğin bir boyutuna takılıp kalmaktan kurtulması somut işlemler döneminde başarıyor. Çocuk, artık algılarının yanılgısına kapılmadan, doğru ve mantıklı karşılıklar verebilmekte, tepkiler gösterebilmektedir (Günçe,1977).

Çocuklar bu dönemde dili etkili olarak kullanmakla birlikte vatan, millet, ülke v.b. soyut kavramları açıklayamazlar. Soyut kavram ve deneyimlerin somut yollarla açıklanması gerekir (Senemoğlu,1997).

4- Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş ve üzeri)

Ergenlik döneminin başlangıcından itibaren çocukların düşünme biçimleri, yetişkinlere benzer hale gelir. Bu dönemde artık soyut düşünme başlar. Bir problemin çözümü, soyut yollarla sınırlanmaz. Problemden bulunan değişkenler arası ilişkileri bulur. Olası denenceleri geliştirir. Daha sonra da bu denenceleri sırasıyla test eder. Çözüme sistemli bir şekilde ulaşılır. Bu dönemde tümevarım ve tümdengelim yoluyla akıl yürütme gözlenir. Bu dönemde çocuklar, çeşitli ideal fikirleri, değerleri, inançları geliştirmeye başlarlar.

Toplumun varlığına felsefesiyle politika ve ilahîdir. Bir değerler sistemi geliştirilmiştir.

yönelirler.

Ergenliğin başlamasıyla, vücutta değişimler meydana geldiği gibi, beyinde ve beynin fonksiyonlarında da birçok değişim gözlenmektedir. Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre ergen, bu dönemde somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine girmektedir. Ergen, tümdengelim ve tümevarım akıl yürütme yollarının her ikisini de birlikte kullanabilir. Soyut işlemler döneminin özelliklerini kazanabilmek için de, olgunlaşma ve ergenin çevresiyle etkileşimleri sonucu yaşantı kazanması gerekmektedir (Senemoğlu, 1997).

11 yaşından küçük çocuk, gerçeği olasının önüne koyar. Başka bir deyimle gördüğünün arkasındaki olası ilişkiyi kavrayamaz. Ergen ve yetişkin ise, görünen gerçeğin, gerçeğin ta kendisi olduğu konusunda kuşkuçudur. Olayların derindeki nedenlerini aramaya çalışır, görünüşe aldanmak istemez.

Ergen ve yetişkin, görünen olayları, aralarında zihninden birleştirme yoluyla çoğaltır. Yeni ve ilk bakışta kavranılmayan kombinezonları düşünür. Somut işlemler çocuğu ise yalnız bir ya da iki kombinezon üstünde durur. Bunları da zihinsel işlemler yoluyla değil, rastlantı

başkalarının perspektifini alabilmeye başladığı için “ya onlar ne der?” diye düşünmeye başlamıştır (Bacanlı, 2000).

Elkind ve Ergen Ben-merkezciliği

İşlem öncesi dönemde çocuklar dünyayı başkasının değil de kendi bakış açılarında görürler. Eğilim yaşla azalır, bu yüzden somut işlemler dönemine gelene kadar çoğu kişi obje ve nesnelere başkalarının kendilerinin gördüğünden farklı gördüklerini anlarlar. Bazılarında ben-merkezcilik katı olabilir. Pek çok genç kendi meşgul oldukları şeyler ile başkalarınınkinin farklı olduğunu fark edemezler. Hep kendisi ve kendi görünüşleri ile ilgilendikleri için, gençler diğerlerinin de aynı şeylerle ilgilendikleri hissine varırlar. Elkind’in “hayali izleyiciler” olarak da adlandırdığı, etrafındaki pek çok insanın aynı şeye odaklandığına inanırlar. Böyle şeyler gençlikte doruk noktaya ulaşır (Baron ve diğerleri,1980).

Elkind’e göre, ergenlik döneminde ergenlerin, yaşadıkları bedensel ve cinsel değişimlere duyarlılığının onları kendileri hakkında bilinçli kıldığını düşünmektedir. Ergenler, yanlış biçimde, çevrelerindeki insanların “onların davranışıyla ve görünümüyle onlar kadar sapanlarıyla ilgilendiklerini” ve her zaman ilginin odağı olduklarını kabul etmeye başlarlar. Ergenler gittikçe kendi yarattıkları bir seyirci kitlesiyle çevrilirler (Onur,1993).

Ergenler bu hayali izleyicilere oynamaktadır ve hayali izleyicilerin, ergenin ‘performansını’ inanılmaz derecede ilginç bulacakları düşünmektedir. Bu durumda ergen, hem giysileri ile hem de davranışları ile aşırıdır. Ergenler karşı cinsten kişilerin onun özelliklerini ve niteliklerini dayanılmaz bulacaklarını düşünür. Kendi düşüncelerinin, hislerinin ve tecrübelerinin özellikle güçlü ve tek olduğuna düşünerek sık sık tanrı tarafından seçildiklerini ve kişisel olarak tanrı tarafından imtiyazlı olduklarını düşünebilirler. Elkind hayali izleyicilerin ve kişisel masalların bazı sapkın veya suçlu ergen davranışlarını anlamamıza yardımcı olacak kavramlar olduğunu belirtir. Buna örnek olarak futbol fanatikliğini vermektedir. “Futbol çok sayıda insan tarafından izlenmektedir ve fanatik taraftar gençler bu izleyici grubuna cesaret ve dövüşte ne kadar maharetli olduğunu gösteriyor olabilir” demektedir. Bu şiddet içeren olaydan sonra ise şayet bir tutuklanma olursa; polisin, hakimin, gözaltı memurunun vb. gibi yeni ilgi odakları tarafından izlenecektir (Mitchell,1992).

Ergenler yanlış bir biçimde sürekli olarak spot ışıkları altında olduklarına inandıkları için, benlik bilinci artar ve ergenler kendine hayran olma ile kendini eşleştirme arasında gidip gelirler. Oğlanlar saçlarını sanki gelişi güzel, taranmamış bir biçimde alacak biçimde dikkatle tararlar ve çevrelerinde kızların delice çığlıklar atacağı rock yıldızları olduklarını düşlerler. Kızlar ünlü dergilerin kapaklarına benzeme çabasıyla özene bezene makyaj yaparlar, gözlerini ve kirpiklerini boyarlar. Elkind'in belirttiği gibi, "bu genç insanlar birbirleriyle karşılaştıklarında, her biri gözlemleyen olmaktan çok gözlemlenen olmakla ilgilenir" (Akt:Onur,1993).

Elkind'e göre ergenler, diğer insanların kendileri ne düşündüğünü ve kendi yeri arasındaki farkı ayırmada zorlanır. Şayet birisi bir düşünce ya da probleme sapsanırsa diğerlerinin sapsanacağını farz eder. Ona göre asıl önemli olan ergenin kendi kendisine söylediği hikayesidir. Kişisel hikaye her şeye gücü yetme ve ölümsüzlük gibi gariplikleri içerebilir. Hikaye gerçek değildir ama değerli bir amaca hizmet eder. Bu tür bir düşüncede ergen, gençliğin evrensel olarak çok fazla değerli olduğuna kadar çıkabilen bir düşünce geliştirebilir (Coleman ve Hendry,1995).

Piaget'e göre genç çocuklar diğer insanların düşüncelerinden ve bakış noktalarından habersizmiş gibi görünürler. Elkind ise; ergenlerin, diğer insanların düşünceleri konusunda bilgi sahibi olmalarına rağmen, ben-merkezcil bir şekilde kendi meşguliyetlerinin başkalarını tarafından paylaşılacağını varsaydıklarını söylemiştir. Yani ergenler, diğerlerinin kendilerini farklı düşünme potansiyeline sahip olduklarını onaylarlar, fakat aksine kanıtı olmadığı sürece kendi ilgilerinin, hoşlandıklarının, hoşlanmadıklarının vs. evrensel olarak tutulan görüşler olduklarını farz ederler. Örneğin; Rock müziğinden hoşlanan bir ergen kendi zevkinin başkaları tarafından paylaşılmamasını güç bela anlaşılır bulacaktır. Orta yaşlı bir insanın klasik müzikten yana tercihini açıkladığını görürse, ergen bunu zevk eksikliği ve tutuculuk olarak yorumlama eğilimindedir. Eğer orta yaşlı insan rock müziği dinlemenin zevksizlik olduğunu söylerse, ergen bunu gerçek bir düşünce değil de, ergenlerin tuttuğu değerlere genel bir saldırı olarak yorumlama eğiliminde olacaktır (Mitchell,1992).

Bu tutum ergenleri, kendi kendilerine yarattıkları düşünceden dolayı başkalarından önemli oldukları düşüncesiyle –düşsel seyirciler- özel ve biricik olduklarını hissetmeye götürür. Bu eğilim bir kişisel söylence ya da "onun kendi kendine anlattığı doğru olmayan bir öykü" içinde gelişir (Akt: Onur,1993).

Elkind'e göre on beş-on altı yaş dolaylarında ergenler, gerçekte herkesten farklı olmadıklarını ve insanların da kendilerini seyretmek için var olmadığını fark etmeye başlarlar.

Bu noktada düşsel seyircilerin önemi azalır. Doğruları ve yanlışları dengeleyen daha gerçekçi bir benlik kavramı kişisel söylencenin yerini almaya başlar (Onur,1993).

Hayali izleyiciler düşüncesi azalmaya başlayınca, hayali izleyicilerin bir yan faktörü olan kişisel masallar da azalmaya başlayacaktır (Mitchell,1992).

EGO-SANTRİK DÜŞÜNME VE SOSYAL KAVRAMA

Piaget'e göre işlem öncesi dönemdeki çocuk, karşılaştığı bir durum, olay yada bilgiyi kendi bakış açısına göre küçültür ve bu yüzden fark etmeden bilgiyi değiştirerek öğrenir. Bunun sebebi ise çocuğun henüz kendi bakış açısını başkalarının bakış açısından ayıracak düzeye gelmemiş olmasıdır. Bu yüzden çocuk hem sosyal hem de fiziksel durumda, subjektif düşüncesinden dolayı ego-santrik olur. (Akt. Bybee ve Sund, 1982).

Bybee ve Sund'a göre küçük çocuktaki ben merkezilik bilinçli bir hareket değildir. Bu sadece kavrama ile ilgili bir olaydır ve sosyal etkileşim ve zaman ve deneyim sonucunda sona erecektir (Bybee ve Sund, 1982).

Somut işlem dönemi çocukları genellikle işlem öncesi dönemi çocuklarından daha az ben-merkezlilik gösterirler. Cowan, ben-merkezliliğin azaldığı üç alan belirlenmiştir.

Bunlardan birincisi, mekansal bakış açısı adı verilen, farklı bir bakış noktasındaki birine bir nesnenin ya da fiziksel düzenlemenin nasıl görüldüğünü tasarlayabilme yeteneğidir. Bu, incelenmiş bir akıl yürütme kadar azalmış bir ben-merkezilikte gerektirir. Çocuklar genellikle dokuz ya da on yaşına gelinceye kadar bunda zorluk çekerler.

İkincisi, somut işlem dönemi çocuklarında çok daha az ben-merkezli olan sözlü iletişimidir. Çocuklar dinleyicilerini de dikkate almaya başlarlar.

Üçüncüsü, sosyal bakış açısıdır, yani başkasının düşüncelerini, isteklerini, tutumlarını, gereksinimlerini ve niyetlerini imgeleyebilme yeteneğidir. Aynı zamanda rol oynama yeteneği olarak da adlandırılır, çünkü çocukların kendilerini zihinsel olarak bir başkasının yerine koyabilmesiyle ilgilidir (Akt:Onur,1993).

Sosyal kavrama ile ilgilenen Robert Selman'a göre sosyal kavrama, diğerlerinin düşüncelerinin, arzularını, duygularını, davranışlarını anlamaya çalışmadır. Sosyal kavrama; rol üstlenme, perspektif alma, empati, ahlaki neden, kişiler arası ilişkilerde problem çözme ve kişinin kendi bilgisini içerir.

Selman sosyal kavramayı 4 gelişimsel safhada inceler;

1. Farklılık ya da sosyal perspektif üstlenme safhası (5-9 yaş). Burada çocuklar kendilerinden başka sosyal perspektifin de olduğunu farkına varırlar.
2. Kendini yansıtıcı düşünce ve karşılıklı perspektif olma (7-12 yaş). Burada çocuklar sadece diğerlerinin kendi perspektifleri olmayıp, çocuğun kendi perspektifini düşünebildiklerinin farkına varır (Coleman ve Hendry,1995).
3. Üçüncü kişi yada müşterek bakış açısı (10-15yaş). Burada sosyal kavramanın daha karmaşık durumları için ergen perspektif alış yeteneğini kullanır. Burada ergen kendisini etkileşim ortamından soyutlayabilir ve etkileşim ortamındaki her bir insanın bakış açısını görebilir (Jahnke ve Fields,1992).
4. Sosyal perspektifin derinliğine inceleyebilme (15+..) Bu safhada boyunca kişi, bireysel ve grup ortamlarında içinde bulunduğu kişiler arası perspektifleri daha yüksek ve soyut seviyelerde alabilir.

Kurdek ve Rodgon üç tür perspektif alma tanımlamışlardır. Bunlar;

- a-) Algısal perspektif-alma (diğer kişinin bakış açısını fark etme)
- b-) Bilişsel perspektif-alma (diğer kişinin ne düşündüğünü fark etme)
- c-) Duygusal perspektif-alma (diğer kişinin yaşamakta olduğu duyguların neler olduğunu fark etme)

Kurdek ve Rodgon'a göre, algısal, bilişsel ve duygusal açıdan karşılardaki insanın perspektifini alamayanlar, ben-merkezci davranmış olurlar, dolayısıyla da empati kuramazlar (Akt. Dökmen ,1996).

Konuyla ilgilenen bütün araştırmacılar empati kurmada ben-merkezci davranıştan uzaklaşmanın önemini vurgulamaktadır. Bazı araştırmacılar, örneğin Ford, empatiyi, "ben-merkezcilikten uzak davranış" olarak tanımlamaktadır.

Ford'a göre üç tür ben-merkezcilik vardır:

a-) Görsel / uzaysal ben-merkezcilik,

b-) Bilişsel ben-merkezcilik,

c-) Duygusal ben-merkezcilik,

Söz konusu ben-merkezcilik türlerine sahip olanlar, nesnelere ve başka insanlara ilişkin gerçekleri fark etmede, diğer insanların rolüne girmede güçlük çekerler. Böyle olunca da diğer insanların bakış açılarını, neler düşündüklerini ve hissettiklerini yeterince anlayamazlar (Dökmen, 1996).

Ego-santrik düşünce ile ilgili yapılan araştırmalar ego-santrik düşüncenin çocukluğun son, gençliğin ilk yıllarında arttığını ve daha sonra gençlik çağının ortalarında ve sonuna doğru azaldığı yönünde sonuçlar vermiştir. İlk gençlik yıllarında ergenin düşünce süreçleri, somut işlemler aşamasından ilk soyut işlemler aşamasına dönüştüğünde, ergen belirgin olarak ergenliğin özelliği olan fiziksel ve duygusal değişiklikler yaşarlar. Aynı zamanda bir çok genç gerek okul yaşamında gerekse ergenliğin sonucu olarak sosyal geçişler yaşarlar. Bu dönemde, yaşlılarıyla olan grup ilişkileri önceki yaşamına göre daha çok önem kazanır (Rosenroll, 1987).

Selman, ergenlerin bu sosyalleşme durumuna dikkat çekerek, bu dönemde ergenlerle yapılacak yardımlaşma ve paylaşma gibi sosyalleşme öncesi çalışmaların onların ego-santrik düşünceden sosyal kavramaya doğru bir ilerleme göstereceklerini söylemektedir. Ayrıca, ergenler kendinden farklı bakış açılarına sahip bireylerle ilişki kurdukça, kendisi de karşılaştığı bir olay veya durumda fikirleri tartışırken daha fazla başkalarını düşünme eğiliminde olacaktır (Akt. Lidz, 1976).

DENETİM ODAĞI

Denetim odağı kavramı, temelinde Rotter'in sosyal öğrenme kuramından alır. Bundan dolayı kavram, ilk kez yapılandırılmış olarak Rotter tarafından 1966'da kullanılmıştır (Kurt,1988). Jullian Rotter, kişilerin kendi yaşamlarını denetleyebilme güçleri bakımından birbirlerinden farklılıklar gösterdiklerini gözlemiştir (Cüceloğlu,1992).

Rotter, denetim odağı algısını ödül ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki bir takım etkilerce mi denetlendiğine ilişkin genel bir beklenti olarak tanımlanmaktadır (Akt: Kurt,1988).

MacDonald 'a göre ise, içsel-dışsal denetim odağı kişilerin eylemleriyle, eylemlerin sonuçları arasındaki ilişkileri algılama düzeyleriyle ilgilidir. İçsel denetimliler kendi kaderleri üzerinde bir ölçüde kontrolleri olduğuna inanan kişilerdir. Dışsal denetimliler ise kendi eylemlerinin kendileri dışındaki etmenler tarafından belirlendiğine inanan kimselerdir (Akt:Ulutaş, 1999).

Rotter davranışın belli ortamlarda beklenti ve pekiştirmelerin fonksiyonu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Davranışların çoğunluğu pekiştirmelerle desteklenmektedir. Ancak davranışları denetleyen olayların, bireylerce algılanışına bağlı olarak tepkileri de farklı olmaktadır. Olayların davranışı denetlemesi, bireyin davranış ile pekiştirme arsında kurduğu nedensellik ilişkisi, görüş ve anlatımlar Rotter'in Sosyal Öğrenme Kuramını oluşturmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı çağdaş psikolojideki iki önemli kuramsal yaklaşımı, davranışçı kuramla bilişsel kuramı bağdaştırmaya çalışan bir kuramdır (Dönmez,1983).

Davranışların oluşmasında, önceleri insanın sadece etkiye tepki veren bir varlık olduğu savunuluyorken, Bandura, insanın hem çevrenin bir ürünü, hem de bir çevre üreticisi olduğunu ifade etmiştir. Böylece Sosyal Öğrenme Kuramını da formüle eden bu ifade doğrudan yaşanan ve başkalarının yaşantılarına bakılarak elde edilen öğrenme yaşantılarının, bireyin uygun davranış potansiyellerini belirlediği şeklinde daha açık olarak belirtilebilir. Bu davranışsal potansiyeller arasından kişinin yaptığı seçim belli durumda karşılaşılabilecek her bir seçeneğin olası sonuçlarına, yani pekiştirmelerine bağlıdır (Denktaş-Canel,1993).

Çağdaş psikolojide en çok karşılaşılan kavramların başında gelen ödül ve ceza gibi kavramlar pekiştirme ile ilgilidir. Davranışın sonucunun kişi için doyurucu, rahatlatıcı ya da hoşnut edici olması o davranış ya da tepkinin benzer koşullarda yinelenme olasılığını artırmaktadır. Belli bir davranışta bulunan kişi, olumlu pekiştireç ya da ceza alacak olursa, giderek bu davranışa ilişkin olarak iç kaynaklı bir denetim odağı geliştirecektir (Biçer,1999).

Pekiştiriciler davranışın tekrar edilme olasılığını arttırır, ancak davranışımızın sadece pekiştiricilerin etkisinden dolayı tekrarlandığını söyleyemeyiz. Phares ve Rotter ödüle ek olarak kişinin davranışları ile onları izleyen olaylar arasında nedensel bir ilişki kurulabilmesi gerektiğini belirtirler (Akt: Ertübey Kurt,1988).

Denetim odağı, bireylerin kalıtımla getirdiği bir özellik olmadığı gibi bireyleri sınıflama aracı da değildir. Daha çok bireyin nedensellik ile ilgili sorulara verdiği tepkilerinin yorumuna ilişkin bilgi sağlayan bir yapıdır. Görüş, anlatım ve davranışlara nedenselliğe ilişkin inançların belirleyicisi olarak bakılmaktadır. Denetim odağı ölçekleri de bu inançların değerlendirilmesi için geliştirilmiştir (Özyürek,1983).

Weiner'e göre, bireyin başarısını değerlendirirken içsel ya da dışsal faktörlere öncelik tanınması, başarı güdüsünün geliştirilmesi açısından kritik bir karardır. Bireyin kararı, daha sonraki davranışlarını denetleyen bir odak oluşturur. Birey kendini merkeze aldığı anda, içsel nedenlerden olan başarıma çabasını denetim altına alabilir. Daha çok çaba harcayarak başarısını artırabilir. Öğrenme görevinin güçlüğü ve şans gibi dışsal faktörlere öncelik verdiğinde birey, çevreyle ilgili nedenleri merkeze alır. Ancak onlar denetiminin dışında olduğu için başarı güdüsünün düzeyini olumlu yönde etkileme olasılığı zayıftır (Akt: Cantekinler, 1997).

Denetim odağı kavramı, bir kişilik özelliği olarak sosyal öğrenme kuramından temellenmekle birlikte yüklemleme kuramcılarında olan Weiner ve diğer arkadaşları tarafından da kullanılmaktadır. Bu nedenle "denetim odağı" ve "içsel denetim", dışsal denetim" kavramları sadece sosyal öğrenme kuramının kavramları olmaktan çıkmıştır. Günümüzde çeşitli bilim adamları tarafından tanımlanan bazı benzer kavramların tek bir tanıma indirgenmesi çalışmaları içinde olan Allen ve Greenberger 1980'de "Rotter'in içsel-dışsal kontrolünü, White'ın yeterliliğini, Bandura'nın kendine yeterliliğini, Seeman'ın yabancılaşma ve güçsüzlüğünü ve Seligman'ın öğrenilmiş çaresizlik kavramını içeren bir genel kavram olarak algılanan kontrolü kabul etmişlerdir" (Akt: Ertübey Kurt,1988).

Lefcourt'a göre ise, Weiner'ın nedensel yüklemleme kavramı ile denetim odağı arasında bir fark yoktur. Lefcourt, öngörücü etkisi açısından ileride sosyal öğrenmeci yaklaşımların yerini, nedensel yüklemleme araştırmalarının almasını da akla yakın bulmaktadır (Ertübey Kurt,1988).

Weiner'ın nedensel yükleme ve başarı motivasyonu çalışmalarında denetim odağı kavramını kullanışı biraz farklıdır. O, odak (locus) ve denetim (control) kavramlarını birbirinden ayırır ve bunlara istikrar (stabilite) kavramını ekler (Ertübey Kurt,1988).

Davranışların içten veya dıştan gelen etmenlerle denetim altında tutulduğuna ilişkin kalıcı bireysel ayrıntıların olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır. Rotter ve Lefcourt tarafından yapılan çalışmalar, bazı bireylerin olayların kendi davranışlarını denetlediğine inanma eğilimleri bulunduğunu gösteren bir genellemenin doğurgularını önemli hale getirmiştir. Bu inanma eğilimlerinin oluşumunda öğrenmenin rolü tartışılmaz. Rotter bunu, pekiştirecin içten veya dıştan denetimi için beklenti yapısını formüle ederken açıkça göstermiştir. Ancak pekiştirecin davranış üzerindeki etkisini Dollard ve Miller'in bakışından daha farklı olarak yani, pekiştirecin davranış üzerindeki etkisinin otomatik olmadığı şeklinde ele alır. Davranışla pekiştirecin ilişkisinin kişi tarafından nasıl algılandığına bağlı olarak davranış değişir. Bu algı kişiden kişiye hem de aynı kişide ve zamana ve duruma bağlı olarak değişebilir (Cantekinler,1997).

Kişiliğin boyutu olarak önem kazanan denetim odağının oluşumu, toplumsal etmenlere bağlanmaktadır. Bunlardan çocuğun yetiştiği aile ortamı, anne-baba-çocuk ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Başlangıçta bir bebek her şeyi ile annesine bağlıdır. Yani dıştan denetimli olmak zorundadır. Ancak yaş ilerledikçe denetim odağında dıştan içe doğru bir kayma göstermesi de doğaldır. Bunun nedeni, çocuğun giderek kendisi için önemli bir takım kararları alabilme özgürlüğünü kazanması, aile ve çevresine karşı bağımsızlığa kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelme çabalarıdır. Böylece denetim odağının içten veya dıştan algılanması bir öğrenme sonucu oluşmaktadır (Aksoy ve Mağden,1993).

Çocuk anne-babadan ve çevreden aldığı pekiştirmelerle, kişiliğini beklentileri etrafında geliştirmektedir. Ayrıca bireyin kendisi ile kurduğu iletişim, beklenti düzeyinin önemli bir kısmını meydana getirmektedir. Böylece birey hem çevreden, hem de kendisinden aldığı güç ile kişiliğini geliştirmektedir (Aksoy ve Mağden,1993).

Denetim odağının gelişiminde anne-baba-çocuk arasındaki ilişkiye öncelik verilerek, içten denetimliliğin demokratik ve çocuklarına yakınlık gösteren ailelerden dolayı ortaya çıktığı, buna karşılık dıştan denetimliliğin fiziksel ceza ve etkilenme olarak tanıtılan geçmişten kaynaklandığı belirtilmektedir. Yine bir araştırmacıya göre içten ve dıştan denetimin aile ile olan ilişkiye bağlı olarak değişebileceğini, denetim odağının gelişimi ile ailenin çok yakın ilişkisi olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca dıştan denetimin, içten denetime değişiminde yaş, çevresel ortam, değişik deneyimler etkili olmaktadır. Denetim odağında

meydana gelebilecek değişikliğe farklı eğitim ortamlarının da neden olabileceği ileri sürölmektedir (Akt: Aksoy ve Mağden,1993).

Denetim odağının birevin davranısları üzerinde etkisini araştıran nek çok çalışma

sonunda isel denetimlilerin daha aktif daha girişimci ve mäsadeleri yönlerekk deneme

olumlu benlik kavramına sahip, daha uyumlu, duygusal yönden daha sağlıklı ve dengeli oldukları ortaya konmaktadır (Akt: Cantekinler,1997).

Sosyal Öğrenme Kuramında Denetim Odağı Kavramı

inanırlar. İşte bu iki farklı eğilim kişilerin belli durumlardaki davranışlarının sonucuna ilişkin algı farklılıklarının bilinmez olmaktan çıkarmaktadır.

Rotter'e göre , belli bir davranışın arkasından gelen pekiştirecinin kişi üzerindeki etkisi yalın bir tepki güçlendirme süreci değildir. Bu kişinin ödül ile kendi davranışı arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılanmadığına bağlı olarak değişebilen bir etkidir (Akt: Ertübey Kurt, 1988).

Sosyal öğrenme kuramının temel varsayımlarına göre bireyler kendi özel tarihleri ya da deneyimlerine dayanarak çevrelerine öznel tepkiler verirler. İşte bu nedenle uyaranların nesnel özelliklerini bilmek yeterli değildir. İnsanların bunları nasıl yorumladıklarını gözönüne almamız gerekir. Ancak aynı kültür içindeki bireyler büyük ölçüde orta deneyimlere sahip olacakları için onların davranışları hakkında öngöründe bulunmak mümkün olabilmektedir. Bu varsayımlara ek olarak Rotter, bir kişinin davranışının yalnızca onun tabiatı ya da pekiştirici öğeler tarafından değil, kişinin bu belirlenen hedeflere ilişkin beklentileri tarafından da oluştuğunu belirtmektedir. Buna bağlı olarak kişinin belirli bir davranışla ilgili başarılı bir deneyimi onun gelecekteki davranışlarını belirleyecek ve onda olumlu bir beklentiye yol açacaktır. Kişinin başarısız bir deneyimi ise verilen bir hedefe ulaşmaya ilişkin beklentisini azaltacaktır (Akt: Ertübey Kurt,1988).

Sosyal öğrenme kuramına göre davranış,

- a- Sonuçların başarı ya da başarısızlık olacağına dair beklentiler,
- b- Gerçekleşen sonuçlar,
- c- Davranışın oluşumu sırasında psikolojik durumların bir işlevidir.

Denetim odağı kavramı, bu etmenlerden yalnızca, kişinin bir takım yaşantıları sonucu, davranış ve çabalarının başarılı ya da başarısız olacağı yolunda geliştirdiği bir beklenti ile ilgilidir (Dönmez,1983).

Sosyal öğrenme kuramına göre, iki psikolojik durumu birbirine benzer olarak algılayan bir canlının belli bir çeşitten sonuç ya da sonuçlarına ilişkin beklentisi, bir durumdan diğerine genellenmektedir. Bu beklentilerin benzer iki durum için aynı olacağı anlamına gelmemektedir. Ancak bir duruma ilişkin beklentilerdeki değişikliklerin öteki duruma ilişkin beklentileri değiştirmede küçük bir etkisi olacaktır. Her bir durumdaki beklentileri, bireyin yalnızca o durum içindeki özgül deneyimleri ve yaşantıları değil, aynı zamanda, değişik ölçülerde olmakla birlikte benzer olarak algıladığı diğer durumlardaki

deneyim ve yaşantıları da belirleyecektir. Aynı durum ilişkin olarak geliştirilmiş genelleşmiş ve özgül beklentilerin göreceli öneminin belirleyicileri o özgül durum içindeki deneyim ve yaşantıların miktarına bağlıdır (Biçer,1999).

Rotter, geliştirdiği sosyal öğrenme kuramında iki türlü genelleştirilmiş beklentiden söz eder. Bunlar:

1- Başarı, bağımlılık, uyma, toplumsal kabul gibi yalnızca belli bir türden sonuçlara ilişkin beklentileri içerir.

2- Sonuçların kendi niteliklerinin değişebildiği, belli bir karar ya da problem çözümünü içeren bir dizi psikolojik durumun başka özelliklerinden genelleştirilen beklentileri içerir (Aydın, 1999).

Genel beklentinin önemi, onun içsel ve dışsal denetim pekiştireçlerine inanan insanları derecelendirmesinden dolayıdır. Genel beklenti ve problem çözme stilleri açısından insanların genellikle birbirine benziyor olmaları onların katagorileştirilmesine izin verilmektedir. Bu nedenle, beklenti yapısının inançlardaki farklılıkları tanımlayan genel kişilik yapısı olarak kullanılması uygundur (Ertübey Kurt,1988).

Bazıları kendi yetenek ve becerilerinin davranışlarını belirlediğine inanırken (içsel kontrollü), bazıları davranışlarını belirlediğine inanırken belirlenmiş olduğuna inanma eğilimindedirler. Bu iki eğilim ve inanç kişiler için her durumda mutlak değilse de genellikle onların davranış algılayışların belirleyici etkiye sahiptirler (Dönmez,1986).

Nedensel Yükleleme Kuramında Denetim Odağı Kavramı

Yükleleme kuramının başlangıcı olarak Heider'in "naif psikoloji" yaklaşımı kabul edilmektedir. Heider, günlük yaşantıda diğerlerinin ve kendimizin davranışlarını algılamamız sırasında işleyen sürecin sıradan insanda da bilim adamında da benzer olduğunu söyler. Bu süreci anlamaya çalışır. Ona göre insan davranışlarıyla ilgili her durumu açıklayabilecek temel kavramlar vardır. Bunlar, güç, ihtiyaç, nedendir. Heider daha sonra neden kavramını yetenek, çaba, iş güclüğü ve şans olarak genişletmiştir. Başarı ve başarısızlığın yükleme konusunda çalışan Weiner ise Heider'in kuramsal temeline Rotter'in denetim odağı kavramını eklemiştir. O Heider'in dört nedensel faktörüyle, Rotter'in iki nedensel boyutunu birleştirip başarılı ve başarısız eylemlerin kişi tarafından nasıl algılandığına ilişkin yeni bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır (Akt: Ertübey Kurt, 1988).

Rotter ile Heider'in görüşlerini birleştiren Weiner ek olarak tutarlılık (istikrarlı ya da istikrarsız) boyutunu geliştirmiştir. Weiner'e göre Heider'in tanımladığı şans, iş güclüğü faktörleri istikrarlı iken, çaba ve şans değişebilir. Bu nedenle istikrarsızdır (Akt: Ertübey Kurt, 1988).

Bu kurama göre davranış ve sonuç arasındaki ilişki ile ilgili yüklemeler, iç ve dış etmenlere yapılır. İç ve dış etmenlerden birine yapılan yüklemeler, farklı sonuçlar doğurur. Bu iki etmenin birinin ya da diğerinin algılanması farklı duygusal yaşantılara yol açar (Buluş, 1996).

Yüklemeleme kuramında "etkinin yeri" kavramı, sosyal öğrenme kuramında "denetim odağı" olarak kabul edilmektedir. Yüklemeleme kuramında davranışın sonucu, durumun özelliğine göre yetenek, çaba, işin güclüğü, talih gibi etmenlere bağlanırken sosyal Öğrenme Kuramında, birey içsel ya da dışsal denetimli oluşuna göre belli etmenlere bağlanır (Yeşilyaprak, 1988).

Denetim Odağı Kavramında İçten ve Dıştan Denetimlilik

Rotter geliştirmiş olduğu boyutun bir ucuna içten denetimlilik (internal locus of control), diğer ucuna da dıştan denetimlilik (external locus of control) adını vermiştir (Cüceloğlu, 1992).

Bireylerin iki farklı algılama sonucu sergiledikleri davranışlar, denetim odağının iki farklı yönünü ifade etmektedir. Bir uçta elde ettikleri ödülleri (pekiştireçleri) kendi özellik ve davranışlarına ilişkin algılayan içten denetimli bireyler, öteki uçta bunları kader, şans, talih gibi dışsal etkenlere bağlayan, dışsal denetimli bireyler yer almaktadır (Yeşilyaprak, 1988).

İçten denetimlilik ucuna yakın olan kişi, çevresinin kendi denetimi altında olduğunu ve isterse yaşamını istediği yöne çevirebileceğine inanır.

Dıştan denetimlilik ucuna yakın olan kişi çevresinde olup bitenleri etkilemekten kendisinin aciz olduğunu ve yaşamını belirleyen kaderin belirlediğini, kendisinin elinden gelen bir şey olmadığına inanır (Cüceloğlu, 1992).

İçten Denetimli Kişilerin Özellikleri

İç denetime sahip birey, başarısızlığın üstesinden gelebilme, çaresizliği çok az duyma, zevk almada yetenekli olma gibi olumlu psikolojik davranışlarıyla tanımlanır (Argun,1995).

İçten denetimli kişi güvenilir ve sorumluluğunu bilen kişidir. Kontrolün içte olması onları daha tutarlı yapar. Tercihlerini kendi kendine yapar. İçten denetimli kişi kendini güçsüz ve çaresiz hisseden, kendine ne olacağını kontrol edemeyen ve başkalarının gücüyle bir şeyle yapan nevrotik kişiliğin tam karşısıdır (Cüceloğlu,1993).

İç denetimlilerde bazı anksiyete türleri daha az görülür. Hayatlarından daha çok zevk alırlar, daha az depresyon yaşarlar. İntihar eğilimleri daha azdır. Zihinsel hastalıklar, sigara alışkanlıkları daha azdır. Daha fazla kültür-fizik yaparlar. Kroner hastalık ve hipertansiyon dış denetimlilerden daha azdır.

Entelektüel ve akademik etkinliklerde daha çok zaman harcarlar. Okul başarıları daha yüksektir. Yarışma ortamlarında daha üstün başarı gösterirler. Toplumsal olaylara daha aktif katılırlar. Ayrıca yapılan araştırmalar, iç denetimliliğe sahip kişilerin olumsuz etkilere daha fazla direnen, kişisel özgürlüklerin sınırlandırılmasına tepki gösteren, kendilerini daha etkili, güvenli ve bağımsız olarak algılayan olumlu benlik kavramına sahip atılgan ve girişimci kişiler olduklarını ortaya koymaktadır (Argun,1995).

Dıştan Denetimli Kişilerin Özellikleri

Dıştan denetimli kişi içinde yaşadığı toplumun ve kültürün kurallarına aynen uymayı bir görev sayar. Eğer toplum kendine güveni olmayan, davranışlarını "başkaları ne der" düşüncesiyle belirleyen insanların yetişmesine uygun bir sosyal ortam hazırlarsa, bu sosyal ortam içinde sağlıklı aile kurmak sağlıklı aile kurmaktan daha kolay olacaktır (Ulutaş,1999).

Dış denetimli kişilerin, diğerlerine kıyasla, daha çok öfke duydukları ve başka insanları daha az dostça gördükleri saptanmıştır. Araştırmaya göre dış denetimli çocuk, sosyal olarak daha az popülerdir. Dış denetimlilere inananlar, daha az inandırıcıdır. Kişisel ilişkilerinde iknadan çok güce inanırlar. Zihinsel problemlerin çözümünde daha çok pasiftirler. İş başarıma da daha az beceriklidirler. Yetenek ve ustalık oyunlarından ziyade tesadüf oyunlarını tercih ederler. Kendi başarılarını küçümserler. Çevre üzerinde kontrollerinin olmadığına ve olayları kontrol altına alamayacaklarına inandıklarından dolayı daha kaygılı, pasif, kuşkucu ve dogmatiktirler. Dış denetimlilerin hem kendilerine hem de başkalarına daha az güvenen, kendini tanımada yetersiz, toplumsal kabul ihtiyaçları az olan

kişiler oldukları ve savunma mekanizmalarını daha çok kullanma eğiliminde olduklarını yapılan araştırmalar göstermektedir (Akt: Argun,1995).

Ego-santrik Düşünce İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde ego-santrik düşünce ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Simmons, Rosenberg ve Rosenberg'in 1973 yılında, kent okullarında okuyan 1917 öğrenci üzerinde, çocukluk, erinlik ve ergenlik dönemleri arasındaki ego-santrik düşünceyi incelediği çalışmalarında, ilk olarak 8-11 yaşlarındaki çocuklarla 12-14 yaşlarındaki gençler arasındaki, daha sonra da 12-14 yaşlarındaki gençlerle 15-18 yaşlarındaki gençlerin ego-santrik düşünce düzeylerini karşılaştırmıştır. Bu araştırma sonucunda 12-14 yaşlarındaki gençlerin 8-11 yaşlarındaki çocuklara oranla daha fazla ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduklarını ve 12-14 yaşlarındaki gençler ile 15-18 yaşlarındaki gençlerin ego-santrik düşünce düzeylerinin karşılaştırılması sonucunda ise iki grup arasında ego-santrik düşüncenin benzer olduğunu ve gençliğin ilk yılları ile son yılları arasında durağan bir dönem yaşandığını ortaya koymuşlardır.

Ayrıca bu bulgulardan sonra araştırmacılar 12 yaşındaki ilkokul son sınıfta okuyan çocuklarla, 12 yaşında olup ortaokul 1. sınıfta okuyan çocukların ego-santrik düşünce düzeylerini ölçmüş ve sonuçta ortaokul 1. sınıfa giden çocukların ego-santrik düşüncesinin daha fazla değişken olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacılara göre bu sonuç okul çevresinin değişmesiyle birlikte buluşa ait değişikliklerin getirdiği stresi arttırabileceğini, aynı zamanda küçük ilkokul dünyasında büyük ve önemliyken, ortaokul ortamında küçük ve önemsiz bir hale geçme, yeni kişiliklerle muhatap olmaya ve yani eğitim prosedürlerine alışma, çocuğun geçici olarak ego-santrik düşüncesini etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir.

Elkind ve Bowen ise 1979 yılında yaptıkları çalışmalarında 4. sınıftan (ortalama yaş 9 yıl 5 ay), 6. sınıftan (11 yıl 10 ay), 8.sınıftan (13 yıl 9 ay) ve 12. sınıftan (17 yıl 8 ay) 697 tane öğrenci üzerinde uygulama yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre 8. sınıftaki öğrencilerin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduklarını, Kızların, erkeklere göre ciddi anlamda daha yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduklarını bulmuşlardır.

Bu sonuca göre Elkind ve Bowen, ilk gençlik yıllarında ego-santrik düşüncenin arttığını ve kızların erkeklere göre bu dönemde daha yüksek seviyede ego-santrik olduklarını söylemektedirler.

Ego-santrik düşünce konusunda bir başka çalışma ise Anolik tarafından 1981 yılında yapılmıştır. Anolik çalışmasında 39 suçlu genç erkek ile, 31 bayan 31'i erkek olmak üzere suçlu olmayan genci karşılaştırarak hem anne-baba desteği hem de ego-santrik düşünce üzerinde durmuş ve çalışma kırsal bir bölgede uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre suçluluk duygusuna kapılan gençlerin, suçluluk duygusuna kapılmayanlara göre daha ego-santrik düşünceye sahip olduğunu bulunmuştur. Aynı zamanda, suçluluk duygusuna kapılmış erkeklerin suçluluk duygusuna kapılmayanlara göre, babalarının kendilerini daha az desteklediğini düşündüklerini söylemişler ve daha yüksek puan almışlardır. Bununla birlikte araştırma sonucunda kızların erkeklere göre daha düşük bir ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu sonucu çıkmıştır.

Anolik, araştırma sonunda, ilk gençlik yıllarındaki ego-santrik düşünce seviyesinin daha yüksek olduğunu ve gençlik çağının orta ve son devrelerinde bu seviyenin aşamalı olarak bir azalma gösterdiğini söylemektedir.

Adams ve Jones tarafından 1982 yılında yapılan çalışmada ise, her biri işçi ailelerinden gelen 58'i erkek ve 58'si bayan olan gençler üzerinde ego-santrik düşünce düzeyini incelemiştir. Araştırmacılar genç erkek ve bayanların aileleriyle olan ilişkisini algılamalarıyla ego-santrik düşüncelerini karşılaştırmışlardır. Araştırmada ego-santrik düşünme için Hayali İzleyiciler Ölçeğini, Gençlerin ebeveynleriyle ilişkilerini algılamalarını belirlemek için ise Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi Değerlendirme Ölçeğini ve Schaefer'in Ebeveyn-Davranış Envanterini kullanmışlardır. Her iki Envanterde de bulunan Red kontrolü, destek, arkadaşlık fiziksel sevgi ve geri çekilme boyutlarını ele almışlardır.

Araştırma sonucunda erkelerin algıladığı anneye ait red-kontrolü ve kızların algıladığı anneye ait fiziksel sevginin, ebeveyn-genç ilişkisi ve erkek olan bireylerdeki ego-santrik düşünme arasındaki belirgin bir farklılık oluşturduğu bulunmuştur. Annenin, erkek çocuğa yönelik yüksek desteği ve genç erkeklerin yüksek seviyedeki ego-santrik düşünceyle ilişkili olduğu ve kızların baba ilgisinin geri çekilmesi ile genç kızların yüksek seviyedeki utangaçlıkla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Riley, Adams ve Nielson'nun 1984 yılında yapmış oldukları formal işemsel düşüncenin başlangıcıyla gençlik çağındaki ego-santrik düşünceyi karşılaştırdıkları

çalışmasında ayrıca algılanan ebeveyn desteği veya reddini ve gencin ego-santrik davranışını incelemişlerdir. Kırsal bir bölgedeki yaş ortalaması 13 olan, 131 erkek ve 120 kızdan oluşan örnekleme grubunda bu çalışmalarını yürütmüşlerdir. Formal işlemler testinin sonuçlarına göre gruplar, 184'ü somut işlemlerde, 632'ü ilk formal işlemlerde ve 4'ü formal işlemlerde olmak üzere oluşmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre ebeveynsel red kontrolü ve erkeklerdeki Ego-santrik düşünce arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır. Bununla birlikte ebeveynsel red kontrolü ile kızların ego-santrik düşünceleri arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Algılanan red kontrolü yükseldikçe kızlardaki ego-santrik düşünce de arttığı görülmüştür. Ayrıca araştırma sonucunda kızların erkeklere göre daha fazla ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Rycek ve diğerleri tarafından yapılan 1998 yılında yapılan çalışmada ise 17 ile 24 yaş arasındaki 53 erkek ve 110 kızdan oluşan 163 üniversite öğrencisine uyguladığı çalışmada ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre ego-santrik düşünce düzeyinin daha fazla olduğu bulunmuştur.

Jahnke ve Blanchard-Fields tarafından 1991 yılında yapılan ve 1992 yılında yayımlanan çalışmalarında 87 genç üzerinde ego-santrik düşünceyi araştırmışlardır. Bu çalışmada genç ego-santrik düşüncesinin iki belirtisi olan formal işlemsel yetenek ve kişiler arası anlayış araştırıldı. Araştırma sonuçları Kişiler arası anlayış seviyesinin Ego-santrik düşünceyi önceden haber verdiğini ve formal işlemsel yeteneğin Ego-santrik düşünmenin hiçbir şeklinin belirtisi olmadığını gösterdi.

Tice, Buder ve Baumeister ise 1985 yılında 7 ile 35 yaş arasında 27 erkek ve 6 bayandan oluşan bir grupta yürütmüşlerdir. Bu gruptakilerin 16'sı 13 yaşından küçük, 10 tanesi 16-17 yaş arasında, 7 tanesi ise 20 yaşın üzerindedir. Çalışmada yaş ve ego-santrik düşünce arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Lapsley ve diğerleri tarafından 1986 yılında yapılan çalışmada, ilk gençlik yıllarında olanlarla orta gençlik yıllarındaki bireyleri temsil eden 45'i (19 erkek, 26 kız) altıncı sınıftan, 39'u (19 erkek, 20 kız) sekizinci sınıftan, 50'si (27 erkek, 23 kız) onuncu sınıftan, 49'u (13 erkek, 36 kız) on ikinci sınıftan olmak üzere 183 kişiden oluşuyordu. Araştırma sonucunda gençteki ego-santrik düşünmenin ortaya çıkışının ilk gençlik yıllarındaki formal işlemlerin başlangıcıyla bağlantılı olduğunu bulunmuş ve yaş grupları arasında ego-santrik düşünce düzeyinde önemli bir farklılık bulunmamıştır.

Ego-santrik Düşünce İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Ego-santrik düşünce ile ilgili olarak yurt içinde yapılan tarama sonucunda Türkiye' de ego-santrik düşünce ile ilgili olarak yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde ego-santrik düşünce ile ilgili olarak elde edilen bilgiler, çeşitli kitaplarda aktarılan tanımsal bilgilerle sınırlıdır.

Denetim Odağı İle İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Sherman (1984) tarafından 8-12 yaşları arasında olan 97 çocuk üzerinde, çocukların içsel denetiminin yaşlarına göre gelişimini incelediği araştırmasında, kız ve erkekler arasında içten denetimlilik gelişiminin yaşlara göre farklılaşmanın olmadığını ve yaşları büyük olan çocukların bir önceki yıla göre içten denetimliliğe doğru bir artış gösterdiğini ve yaşları büyük olan çocukların daha içten denetimli olduğunu bulmuştur.

Adalbjarnardottir (1995) kaygının, denetim odağının ve sosyal çekingenliğin çocukların kişiler arası problemlerini çözme yeteneklerine etkisini incelemiştir. Araştırmada 8-11 yaşlarında 96 çocuğa uygulanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal çocukların kişiler arası sorunları çözme yeteneklerinin çekingen çocuklardan daha yüksek olduğunu bulunmuştur. Ayrıca içten denetimliliği yüksek çocukların kişiler arası problem çözme yeteneklerinin dıştan denetimli olanlara göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Cauce, Hannan ve Sargeant'ın (1992) erinlik çağındaki gençler üzerinde yaptığı çalışmalarında denetim odağı, sosyal destek ve yaşam stresi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre içsel denetimin kaygı ve okula uyumla ilişkili olduğu bulunmuştur.

Chebat, Chebat'ın (1986) sosyal sınıf denetim odağı ve sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmasının sonuçlarına göre sosyal sınıf-sosyal sorumluluk, yaş-sosyal sorumluluk ve sosyal sorumluluk-denetim odağı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Heaven'ın (1988) tarafından ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada içten denetim puanları yüksek olan ergenlerin otorite durumundaki bireylere karşı olumlu bir tutum içinde olduklarını, dıştan denetim puanları yüksek olan ergenlerin ise otorite durumundaki kişilere olumsuz bir tutum takındıkları bulunmuştur.

Holode ve Kopa (1988) denetim odağı ile psikopatik kişilik arasındaki ilişkiyi 16-18 yaşlarında 80 ergen üzerinde yaptıkları araştırmalarında kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha dıştan denetimli olduklarını, sosyo-ekonomik düzey ile denetim odağı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamış ve psikopatik kişilik ile denetim odağı arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğunu bulmuşlar.

Denetim Odağı İle İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Argun (1995) anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerine etkisini incelediği araştırmasında ise, çocuklarına baskıcı ve katı disiplin uygulayan annelerin çocuklarının içsel-dışsal denetimli oluşlarını etkilediği, daha az baskı uygulayan ve onları daha az cezalandıran babaların çocuklarının daha çok içsel denetimli oldukları, cinsiyetin denetim odağı ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı bulunmuştur. Ayrıca anne-babaların çocuğunun bağımsız davranışlarını karşılama düzeyi ile denetim odağı arasında babalardan alınan verilere göre anlamlı bulunmuş ve anneleri tarafından daha fazla bağımsız hareket etmesine izin verilen çocukların daha fazla içten denetimli oldukları, çocukların kendilerine bağımlı olmasını isteyen annelerin çocuklarının ise dıştan denetimli oldukları bulunmuştur.

Denktaş-Canel (1993) tarafından yapılan ortaokul seviyesindeki ergenlerin denetim odağı özelliklerinin yaratıcı düşünceye etkisini, 91 erkek ve 44 kız olmak üzere 135 kişi üzerinde incelediği araştırmasında yaratıcılığın sözel akıcılık, sözel orjinallik, şekilsel orjinallik, şekilsel başlıkların soyutluğu, şekilsel erken kapamaya direnç boyutlarında denetim odağının bir etkisi bulunmamıştır. Yaratıcılığın alt boyutları olan sözel esnekliğe ve şekilsel akıcılığa ise denetim odağının etkisi bulunmuştur. Ayrıca kız ergenlerin daha fazla dıştan denetimli oldukları bulunmuştur.

Washington (1989), yuva çocuklarının denetim odağı algısı ve kendine saygı duygusu arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında 10-12 yaşları arasındaki 70 korunmaya muhtaç çocuk üzerinde Denetim Odağı ve Kendine Saygı Ölçeğini uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre İçten denetim ve kendine saygı duygusu arasında anlamlı ve doğru orantılı bir ilişki bulunmuş ve korunmaya muhtaç yuva çocuklarının, aileleri ile birlikte yaşayan çocuklara göre daha fazla dıştan denetimli oldukları ortaya çıkmıştır.

Aydın (1999) tarafından denetim odakları farklı ergenlerin problem çözme becerilerini incelediği çalışmasında, iç denetime sahip ergenlerle, dış denetime sahip ergenlerin problem

çözme becerileri puanları açısından önemli bir fark bulunmamıştır. Ayrıca kız ve erkek ergenlerin denetim odağı puanları arasında önemli bir fark olduğunu bulmuştur. İç denetim odağına sahip kızlarla dış denetim odağına sahip kızlar arasında ve iç denetim odağına sahip erkekler ile dış denetim odağına sahip erkekler arasında önemli bir fark bulunmamıştır.

Cantekinler (1997) tarafından 65 tane ilkokul 5. sınıfa devam eden öğrencilere verilen sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin öğrenilmiş çaresizlik, denetim odağı, bağımlılık eğilimi ve algılanan anne-baba davranışları gibi değişkenlere etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda verilen sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin denetim odağı puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur.

Ulutaş (1999) tarafından İlköğretim okullarına devam eden 10 yaş çocukların denetim odağı ve kaygı düzeyini incelediği çalışmasında, anne ve babanın öğrenim düzeyinin çocuğun denetim odağı puan ortalamalarında anlamlı bir fark oluşturduğu, durumluk-sürekli kaygı ile denetim odağı arasında ise pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Biçer'in (1999) yaptığı çalışmada ise üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren 10-12 yaş grubu çocuklarında denetim odağı incelenmiştir. Araştırma 29 üstün yetenekli, 29 normal gelişim gösteren çocuk olmak üzere 58 çocuk üzerinde yapılmıştır. Üstün yetenekli olan ve olmayan çocukların denetim odağının içten ve dıştan olmasında yaşın ve en sevdiği dersin anlamlı düzeyde bir fark oluşturduğu bulunurken, cinsiyetin, kardeş sayısının, doğum sırasının, anne-baba eğitim düzeyinin anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur.

Buluş (1996) tarafından ergen öğrencilerde denetim odağı ile yalnızlık düzeyi ilişkisini incelediği çalışmasında ise; cinsiyet, kardeş sayısının, ailenin ekonomik düzeyinin, anne-babanın yaşam şeklinin ve babanın eğitim düzeyinin, denetim odağı düzeyi üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme veri toplama araçları ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tarama modelinde olup, çocuklardaki ego-santrik düşüncenin denetim odağı ile ilişkisi incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarından A.Hazım Uluşahin İlköğretim Okulu'nun 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okulun seçilmesinde, öğrencilerin şehrin değişik bölgelerinden geliyor olması, öğrenci ve şube sayısının fazla olması, ulaşım kolaylığı, çalışma imkanının bulunması, gibi sebeplerden dolayı bu okul seçilmiştir. Araştırmanın örnekleme, 2001-2002 öğretim yılında, A. Hazım Uluşahin İlköğretim Okulu'ndaki 8 adet olan 8. sınıf şubelerinden tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle seçilen 4 adet 8. sınıf şubesinden oluşmaktadır. Seçilen bu şubelerde 100'ü kız öğrenci ve 74'ü erkek öğrenci olmak üzere toplam 174 öğrenciye ölçekler uygulanmıştır. Bu öğrencilerden 130'u 13 yaşında, 44'ü 14 yaşındadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada gerekli bilgileri toplamak amacıyla iki araç kullanılmıştır. Bu araçlar aşağıda belirtilmiştir.

A- Çocuklar İçin Denetim Odağı Ölçeği

B- Ego-santrik Düşünce Ölçeği

A. Denetim Odağı Ölçeği (DOÖ)

“Denetim Odağı Ölçeği”nin orijinal adı olan “Locus of Control Inventory For Children” davranışları denetleyen pekiştirmelerin içte ve dışta odaklaşmanın algılanma düzeyini değerlendirmek için Nowicki ve Strickland tarafından 1973 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 8-15 yaş çocuklarının düzeyine uygun olarak geliştirilmiştir. Ölçeğin maddeleri akademik yeterlilik, sosyal olgunluk, bağımsızlık, olayların üstesinden gelme ve kendi başına güdülenme davranışları ile ilgilidir. Türkçe’ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması Korkut (1986) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali 40 maddeden oluşmaktadır ancak Korkut (1986) 19 maddesinin geçerlik ve güvenirliğini yapmıştır. Her bir maddenin içerdiği ifadenin, denetlemeyi dıştan algılama doğrultusundaki evet veya hayır ifadesine bir puan verilir. Dolayısıyla puanın fazlalığı dıştan denetimliliği, azlığı içten denetimliliği göstermektedir (Akt. Ulutaş,1999).

Denetim Odağı Ölçeğinin Güvenirliği

Ölçeğin 19 maddesinin güvenirliği Korkut (1986) tarafından bir grup ilkökul öğrencisi üzerinde testin tekrarı yöntemi kullanarak yapılmış ve aynı gruba 15 gün sonra ölçek tekrar uygulanmıştır. Çalışma sonunda güvenirlik katsayısı toplam 49 öğrenci olan üçüncü sınıfta .63, 52 öğrencisi olan beşinci sınıf için de .65 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin tamamı için iki farklı güvenirlik yöntemi kullanılmış ve testin tekrar yöntemi ile güvenirlik katsayısını .87, Kuder-Richardson 21 formülü ile .71 olarak elde etmiştir.

Denetim Odağı Ölçeğinin Geçerliliği

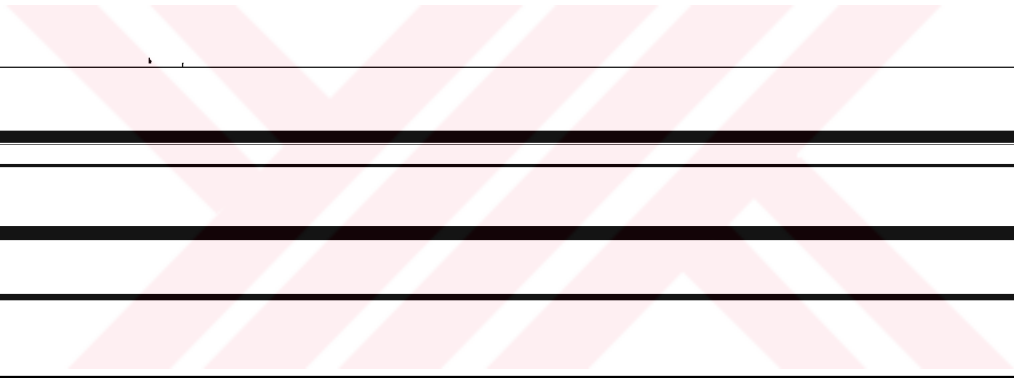
Nowicki ve Strickland (1973) tarafından Rotter’in “Denetim Odağı Ölçeği ile yapılan benzer ölçekler geçerliliği çalışmasında geçerlilik katsayısı 76 kişiye verildiğinde .61; 46 kişiye verildiğinde .38 olarak bulunmuştur.

Ülkemizde yapılan bir geçerlilik çalışmasında ölçeğin ilkökulları için olan 19 maddesine dayanarak öğrenilmiş çaresizliği ile benzer ölçekler geçerliliği hesaplanmış ve geçerlilik katsayısı üçüncü sınıflar için .31; beşinci sınıflar için .33 olarak bulunmuştur (Korkut 1986).

Yeşilyaprak (1988) ölçeğin tamamı ile benzer ölçekler geçerliliği yöntemini kullanarak geçerlik çalışması yapılmıştır. Kişisel Yönelim Envanterinin, Benlik Saygısı ve

Desteği, İçten Alma Alt Ölçekleri bu amaçla kullanılmıştır. Yapılan uygulamada Denetim Odağı ile Benlik Saygısı arasında geçerlilik katsayısı .58, Desteği İçten Alma ile .40 olmak üzere ters yönde ilişki bulunmuştur. Böylece, Denetim Odağı Ölçeğinden elde edilen puanlar yükseldikçe ki bu dıştan denetimliliği gösterir. Benlik Saygısı ve desteği İçten Alma puanlarının düştüğü anlaşılmaktadır.

B. Ego-santrik Düşünce Ölçeği

tarafından gösterilerek öğrencilere anlatıldı. Daha sonra resimler toplu olarak öğrencilerin karşısına asıldı ve resimlerdeki hikayeyi yazmaları istendi. Resimler asılırken içerinden üç tanesi çıkarılarak asıldı. Öğrencilerin, çıkarılan bu üç resimdeki olayları da anlatmaları ego-santrik hata olarak değerlendirildi. Bu uygulamada çıkarılan her resim için 2 hata puanı belirlendi. Burada alabilecekleri ego-santrik hata puanı 0-6 puan arasındadır.

4.Uygulama: Bu aşama ise Piaget'in 3 dağlar probleminden yararlanarak hazırlanan 3 dağ maketinden oluşan bir uygulamadır. Öğrencinin önüne 3 dağ maketinden oluşan bir düzenek konuluyor. Öğrencinin baktığı noktadan farklı olarak a ve b noktaları gösteriliyor. Öğrenciden önce a noktasından sonra da b noktasından "dağların nasıl görüldüğünü" ve "neler gördüğünü" söylemesi isteniyor. Verilen cevaplar kendi perspektifinden mi yoksa verilen noktalardaki bakış açısına göre mi olduğuna bakılarak değerlendirildi. Kendi perspektifinden gördüklerini söylemişse ego-santrik hata puanı verildi. Burada alabileceği hata puanı 0-4 puan arasındadır.

5.Uygulama: Bu uygulama altı bölümden oluşuyor. İlk üç bölümde fil ve palyaço bulunmaktadır. Öğrenci uygulayıcının karşısına oturtularak önüne fil ve palyaçodan oluşan üç düzenek sunuluyor. Bu düzenekler sırasıyla şu şekildedir:

- 2- Fil ve palyaço karşı karşıya,
- 3- Fil ve palyaço yan yana,
- 4- Palyaço filin arkasında.

Bu düzenekler sırasıyla öğrenciye veriliyor ve her defasında "sizce bu palyaço Filde neler görüyor olabilir?" sorusu soruluyor. Verilen cevaplar palyaçonun bakış açısından verilip verilmediğine göre değerlendiriliyor. Palyaçonun rolüne girip onun bakış açısından göremeyen cevaplar için ego-santrik hata puanı veriliyor. Burada alabileceği hata puanı 0-6 puan arasındadır.

Diğer üç bölümde ise fil ve palyaçoya birde kuş ekleniyor. Yine aynı şekilde öğrenci ile karşılıklı oturularak uygulanıyor. Fil, palyaço ve kuştan oluşan düzenekler ise şöyledir:

- 1- Kuş fili önden görüyor, palyaço ise yandan görüyor,
- 2- Kuş file yandan bakıyor, palyaço ise file arkadan bakıyor,

3- Kuş file arkadan bakıyor, palyaço ise file önden bakıyor.

Bu düzenekler sırasıyla öğrenciye veriliyor ve her defasında “siz bu palyaçonun yerinde olsaydınız bu kuşun filde ne gördüğünü söylerdiniz?” sorusu soruluyor. Verilen cevaplarda öğrenci kendi perspektifine göre cevap verebilir ya da palyaçonun perspektifine göre cevap verebilir. Bu her iki cevapta da kuşun rolüne girip onun bakış açısıyla bakmadığı için ego-santrik hata yapmış olur. Her hata için 2 ego-santrik hata puanı verilir. Burada da alabileceği hata puanı 0-6 puan arasındadır.

6.Uygulama: Bu uygulamada ise, tepede uçak, ortada ayı ve en alta palyaço bulunan bir resim kullanılmıştır. Bu resimlerin bulunduğu levhadan biraz daha geniş olan birde kırmızı karton kullanılmıştır. Bu resimler levhanın iki tarafında da aynı sırayla verilmiştir. Öğrenci karşıya alarak sırasıyla dört durum verilmiştir. Kırmızı karton kullanılarak, birinci durumda uzmanın gördüğü resimden uçak resmi kapatılır, ikinci durumda uzmanın gördüğü uçak ve ayı resimleri kapatılır, üçüncü durumda yine uzmanın gördüğü taraftan uçak ve ayı resimleri öğrencinin gördüğü taraftan da uçak resmi kapatılır. Son aşamada ise uzmanın tarafındaki bütün resimle kapatılır. Her aşamada öğrenciye uzmanın ne gördüğü soruldu. Verilen cevaplar uzmanın gördüğü değil, kendi tarafından görülen resimler tarif edilmişse ego-santrik hata yapmış kabul edildi ve her hata için 2 hata puanı verildi. Bu uygulamada da alabileceği hata puanı 0-8 hata puanı arasındadır.

Ego-santrik düşünce düzeyini belirlemek için hazırlanan ölçek bu altı uygulamadan oluşmuştur. Bu uygulamalar sonunda hata puanları toplanarak toplam ego-santrik hata puanı bulunmuştur.

Ego-santrik Düşünce Ölçeğinin Puanlaması

Her uygulamada, yapılan her ego-santrik hata için 2 puan verilmiştir. Bu puanların dağılımı şöyledir;

1. Uygulama : Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 2
2. Uygulama :Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 10
3. Uygulama :Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 6
4. Uygulama :Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 4
5. Uygulama :Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 12

6. Uygulama :Alabileceği en fazla ego-santrik hata puanı : 8

Alınabilecek en yüksek ego-santrik hata puanı 42, en düşük ego-santrik hata puanı ise 0 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında kullanılan ölçeğin uygulamasından önce araştırmanın içeriğini özetleyen bir rapor hazırlanarak Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığı ile M. E. Bakanlığı, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden resmi izin alınmıştır. Daha sonra uygulamanın yapıldığı Konya İl Milli eğitim Müdürlüğüne Bağlı, A. Hazım Uluşahin İlköğretim Okulundan tesadüfi küme örnekleme ile uygulamanın yapılacağı sınıflar seçilmiş ve belirlene gün ve saatlerde Ego-santrik Düşünce Ölçeği ve Denetim Odağı ölçeği uygulanmıştır. Uygulama sonucunda ölçeklere verilen cevaplar toplanmış ve herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

Verilerin Analizi

İlk aşamada Ego-santrik Düşünme Ölçeği ve Denetim Odağı Ölçeği değerlendirilmiş ve eksik ve yanlış doldurulan ölçekler örneklemden çıkarılmıştır.

Bu araştırmanın Ego-santrik düşünme düzeyi için bağımsız değişkenleri; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, ön-ergenin kaçınıcı çocuk olduğu ve ön-ergenin 1. yada daha sonraki kardeş olmasıdır. Denetim odağı için ise bağımsız değişken ön-ergenin ego-santrik düşünce düzeyidir. Bu amaçla ön-ergenler, ego-santrik düşünce ölçeğinden aldığı puanlara göre "cutoff" yöntemi kullanılarak, uygulamanın yapıldığı öğrencilerin ego-santrik düşünce ölçeğinden aldığı puanların aritmetik ortalaması "20" ve standart sapması "3" bulunmuştur, Bu işlemde sonra aritmetik ortalamadan standart sapma çıkarılarak (20-3) 17, aritmetik ortalamaya standart sapma eklenerek (20+3) 23 puanları bulunmuştur. Bu dağılıma göre 0 ile 17 puan arasındakiler düşük, 18-23 puan arasındakiler orta ve 23-34 puan arası alanlar yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip ön-ergenler olarak üçe ayrılmıştır."Ego-santrik Düşünce Ölçeği"nden toplam 42 puan alınabileceken, örneklemdenki öğrencilerden en yüksek puan alan öğrenci 34 puan aldığından dolayı, yüksek ego-santrik düşünce düzeyi puan aralığı olarak bu örnekleme için 23-34 kabul edilmiştir.Verilerin istatistiksel analizi bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini ortaya koyabilecek bir desen içinde

ele alınmıştır. Ölçekten elde edilen puan dağılımları bilgisayara değişkenlere göre kodlanarak geçirilmiştir. Kodlama işleminde sonra verilerin analizi için SPSS 10.00 programı kullanılmıştır.

Ego-santrik düşünce ve ön-ergenin cinsiyeti, yaşı, ön-ergenin 1. çocuk yada daha sonraki kardeş olması değişkenleri arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmıştır. Ego-santrik düşüncenin, kardeş sayısı, ön-ergenin kaçınıcı çocuk olduğu bağımsız değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığına ise Kruskal-Wallis testi ile kontrol edilmiştir. Denetim odağının, ön-ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığı ise varyans analizi ile test edilmiştir.

Verilerin analizinde önem düzeyi 0.05 olarak benimsenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde denenceler ile ilgili olarak araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Denence 1.0 :

“Ego-santrik düşünce düzeyi ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine göre farklılaşmaktadır.”

Aşağıdaki tablolarda da görüldüğü gibi ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyine etkisi olduğu düşünülen cinsiyet, yaş bağımsız değişkenlerinde anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur. Ancak kardeş sayısına göre, ailede kaçınıcı ön ergen olduğuna göre ve ailede .. ön ergen yada daha sonraki kardeş olmasına göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır.

Buna göre, cinsiyet ve yaş bağımsız değişkenlerinde “Ego-santrik düşünce düzeyi ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine göre farklılaşmaktadır.” denencesi desteklenmiş diğer bağımsız değişkenler için desteklenmemiştir.

Denence 1.1 :

“Kız ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi erkek ön ergenlere göre önemli düzeyde daha yüksektir”

Cinsiyete göre ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılık düzeyi t testi ile karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Karşılaştırması

Cinsiyet	Kız		Erkek		t sınaması	
	N	100	74		t tablo: 1,653	
Ego-santrik Düşünce Puanı	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	t	Önemlilik Düzeyi
	21.41	5.16	18.54	6.21	3.321	Önemli P<0,05

Tablo 1'de görüldüğü gibi; kız ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalaması 21.41 iken erkek ön ergenlerin puan ortalaması 18.54'tür. Bu duruma göre ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanı cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermektedir. Kız ön ergenlerin, erkek ön ergenlere göre daha fazla ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Bu sonuç "Kız ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi erkek ön ergenlere göre önemli düzeyde daha yüksektir" denencesini desteklemektedir.

Denence 1.2 :

"13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi 14 yaşındakilere göre

önemli düzeyde daha yüksektir "

Bu sonuç "13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi 14 yaşındakilere göre önemli düzeyde daha yüksektir." denencesini desteklemektedir.

Denence 1.3 :

"Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır."

Ön ergenlerin ego -santrik düşünce düzeyi puanlarının kardeş sayısına göre dağılımı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Dağılımları

	N	\bar{X}	Ss
Tek Çocuk	9	20.88	6.679
2 Kardeş	67	19.89	5.409
3 ve daha fazla kardeş	98	20.32	6.008
Toplam	174	20.36	6.035

Tablo 3'te görüldüğü gibi tek çocuk olanların ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalaması 20.88, 2 kardeş olanların puan ortalaması 19.89, 3 ve daha fazla kardeş olanların 20.32 ve hepsinin toplam ortalaması ise 20.36'dır.

Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının kardeş sayısına göre incelenmesinde Kruskal-Wallis testi kullanılmış ve sonuçlar tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının
Kardeş Sayısına Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları**

	KW χ^2	P
Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanı	0.657	0.720 $p>0.05$

Tablo 4 incelendiğinde ön ergenlerin kardeş sayısına ego-santrik düşünce düzeyi puanı Kruskal-Wallis χ^2 değeri 0.657 ve p değeri 0.720'dir. Bu, ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu sonuca göre; "Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır." denencesi desteklenmemektedir.

Denence 1.4 :

"Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmaktadır."

Ön ergenlerin ego -santrik düşünce düzeyi puanlarının ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre dağılımı Tablo 5'de verilmiştir.

**Tablo 5 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının
Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduklarına Göre Dağılımları**

	N	\bar{X}	Ss
Tek Çocuk	9	20.88	6.673
1. Çocuk	75	19.73	5.573
2. Çocuk	51	21.14	4.772
3. Çocuk	39	19.70	7.093
Toplam	174	19.73	5.573

Tablo 5’de görüldüğü gibi; Ailede tek çocuk olanların ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalaması 20.88, 1.çocuk olanların puan ortalaması 19.73, 2. Çocuk olanların puan ortalaması 21.14, 3. çocuk olanların 19.70 ve hepsinin toplam ortalaması ise 19.73’dir.

Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının ailede kaçınıcı çocuk olduklarına göre incelenmesinde Kruskal-Wallis testi kullanılmış ve sonuçlar tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının Ailede Kaçınıcı Çocuk Olduğuna Göre Kruskal-Wallis Test Sonuçları

	KW χ^2	P
Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanı	2.894	0.408 p>0.05

Tablo 6 incelendiğinde, ailede kaçınıcı çocuk olma bağımsız değişkenine göre ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının Kruskal-Wallis χ^2 değeri 2.894 ve p değeri 0.408’dir. Bu, ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının ailede kaçınıcı çocuk olmasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu sonuca göre; “Ön ergenlerde ego-santrik düşünce ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmaktadır.” denencesi desteklenmemektedir.

Denece 1.5 :

“Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi ailede 1. çocuk ya da daha sonraki ön ergen olmasına göre farklılaşmaktadır.”

Ön ergenlerin, 1. çocuk ya da daha sonraki çocuk olmasına göre ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılık düzeyi t testi ile karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Puanlarının 1. Çocuk Olma ile Daha Sonraki Kardeş Olmaya Göre t Testi Karşılaştırması

Sıra	1. Çocuk Olma		Daha Sonraki Kardeş olma		t sinaması t tablo: 1,654	
N	75		90			
Ego-santrik Düşünce Puanı	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	t	Önemlilik Düzeyi
	19.73	5.573	20.05	5.925	0.850	Önemsiz P>0,05

Tablo 7 incelendiğinde; ailede 1. çocuk olanların ego-santrik düşünce düzeyi puan ortalaması 19.73, daha sonraki çocuk olanların puan ortalaması ise 20.05'tir. Bu durum ön ergenlerin ego-santrik düşünce puanının ailede 1. çocuk ya da sonraki çocuk olma değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir.

Bu sonuç "Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi ailede 1. çocuk ya da daha sonraki kardeş olmasına göre farklılaşmaktadır." denencesini desteklememektedir.

Denence 2.0 :

"Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puanları farklılaşmaktadır."

Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puan dağılımları Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo 8 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanlarının Dağılımı

	Düşük Ego-santrik Düşünce Düzeyi		Orta Ego-santrik Düşünce Düzeyi		Yüksek Ego-santrik Düşünce Düzeyi	
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss
N	55		71		48	
Denetim Odağı Puanı	6.21	2.96	5.87	2.75	6.77	3.26

Tablo 8 incelendiğinde düşük ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlerin denetim odağı puan ortalaması 6.21, orta ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlerin denetim odağı puan ortalaması 5.87, yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlerin denetim odağı puan ortalaması 6.77'dir.

Ön ergenlerin ego-santrik düzeylerine göre denetim odağı puanlarının incelenmesinde varyans analizi kullanılmış ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9 : Ön ergenlerin Ego-santrik Düşünce Düzeyi Değişkenine Göre Denetim Odağı Puanlarının Varyans Analizi Test Sonucu

	Gruplar Arası	Gruplar İçinde	Sd Toplam	KT Toplam	F Tablo	F	P değeri
Sd	2	171	173	1532	3.048	1.307	0.273 p>0.05
KT	23.08	11.54					
KO	1509	8.82					

Tablo 9 incelendiğinde ön ergenlerin ego-santrik düzeylerine göre denetim odağı puanları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır.

Bu sonuca göre, “Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puanları farklılaşmaktadır.” denencesi desteklenmemiştir.

Bu aynı zamanda 2.0 denencesinin alt denenceleri olan;

2.1 “Düşük ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlerin dıştan denetim puanları orta ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

2.2 “Orta düzeyde ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları, düşük ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

2.3 “Yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları düşük ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

denencelerinin de desteklenmediğini ve gruplar arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyini etkilediği düşünülen cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, ailenin kaçınıcı çocuğu olduğu ve 1. çocuk olma yada daha sonraki kardeş olma bağımsız değişkenleri ile ilgili bulgular ve ego-santrik düşünce düzeyi bağımsız değişkeni açısından denetim odağı ile ilgili bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Tartışma ve yorum denenceleri incelenme sırasına göre yapılmıştır.

1.0 Ego-santrik düşünce düzeyinin ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine göre incelenmesi

Denence 1.0'da ele alınan Ego-santrik düşünce düzeyi ön ergenlerin bazı özellik niteliklerine farklılaşacağı ileri sürülmüştü. Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyine etkisi olduğu düşünülen cinsiyet, yaş bağımsız değişkenlerinde anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur. Ancak kardeş sayısına göre, ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre ve ailede 1. çocuk yada daha sonraki kardeş olmasına göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır.

1.1. "Kız ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyinin erkek ön ergenlere göre önemli düzeyde daha yüksektir"

Denence 1.1'de kız ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyinin erkek ön ergenlere göre önemli düzeyde daha yüksek olduğu öne sürülmüştü. Araştırma sonucunda ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi cinsiyete göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermektedir. Kız ön ergenlerin, erkek ön ergenlerine göre daha fazla ego-santrik düşünceye sahip olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, araştırmada öne sürülen denenceyi doğrular nitelikte olmakla beraber Elkind ve Bowen (1979) ve Riley ve diğerleri (1984)' nin kızların erkeklere göre daha fazla ego-santrik olduğunu bulduğu çalışmaları ile desteklenmektedir. Ancak Anolik (1981)'in yapmış olduğu çalışmada erkeklerin kızlara göre daha fazla ego-santrik olduğu sonucunu bulmuştur. Ancak Elkind ve Bowen (1979) ve Riley ve diğerleri (1984) çalışmalarını kent bölgesinde, Anolik (1981) ise kırsal bir bölgede uygulamıştır. Bu araştırmada da seçilen

nekleme kent bölgesinde yaşayan ön ergenlerdir. Bu sonuç kızlar ve erkeklerin farklı sosyo-ültürel etkilenmelerinden, ailenin davranış farklılıklarından, sosyal ortama kabula ve kendine güvenip güvenmeme gibi faktörlerden etkilenmiş olabilir.

1.2. 13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi 14 yaşındakilere göre önemli düzeyde daha yüksektir.”

Denence 1.2’de 13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyinin 14 yaşındakilere göre önemli düzeyde daha yüksek olduğu öne sürülmüştür. Araştırma sonucuna göre ön ergenlerin ego-santrik düşünce puanının yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. 14 yaşındaki ön ergenlerin, 13 yaşındaki ön ergenlere göre daha fazla ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Bu sonuç, “13 yaşındaki ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi 14 yaşındakilere göre önemli düzeyde daha yüksektir” denencesini desteklememektedir. Bu durum Simmons, Rosenberg ve Rosenberg (1973)’in 8-11 yaşlarındaki ön ergenlerle 12-14 yaşlarındaki ön ergenler arasındaki ego-santrik düşünceyi incelediği çalışmasında bulduğu 12-14 yaşındaki ön ergenlerin 8-11 yaşlarındaki ön ergenlere nispeten daha ego-santrik düşünceye sahip olduğu bulgusuyla benzemektedir. 13 ve 14 yaş arasında da böyle bir farkın olması göstermektedir ki ego-santrik düşünce düzeyinde bu yaş ön ergenlerinde bir artma söz konusudur. Ancak Elkind ve Bowen’in(1979) belirttiği gibi ilk gençlik yıllarında ego-santrik düşüncede bir artma olduğu bunun ise yaklaşık olarak 14-16 yaşlarında azalması ve daha sonraki yaşlarda zayıflaması söz konusu olabilir. Bununla birlikte Peterson ve Roscoe(1991)’nin üniversite 1. sınıf öğrencileri ile lise öğrencileri arasında ego-santrik düşünceyi incelediği çalışmada da olduğu gibi yaş yükseldikçe ego-santrik düşüncede bir artma söz konusu olabilir. Bu durum daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereken bir konudur. Bu konuda yapılacak çalışmalar birbirleriyle çelişen bilgilerin değerlendirilebilmesi için daha iyi perspektif oluşturabilecektir.

1.3. Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır.”

Denence 1.3’te ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi kardeş sayısına göre farklılaştığı öne sürülmüştü. Ancak ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanları kardeş sayısına göre incelendiğinde anlamlı düzeyde fark olmadığı bulunmuştur. Bu sonuca göre; kardeş sayısının ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine anlamlı bir etkisinin olmadığı

ortaya çıkmıştır. Kardeş sayısının ego-santrik düşünce düzeyini etkileyebilecek bir bağımsız değişken olarak ifade edilme nedeni, kardeşlerin birbirlerine ve anne-babanın aile içindeki çocuklarına karşı gösterebileceği davranışların, onların kendileri ve diğer insanlara karşı geliştirebileceği ego-santrik düşünmeye etki edebileceği idi. Bu konuda büyük ölçüde Adler tarafından belirtilen kardeş sayısı ve sırasının, çocuğun ego-santrik düşüncesinin yükselmesine veya azalmasına etki edebileceği fikri doğrultusunda böyle bir denence yazılmıştı. Bununla birlikte denencede ifade edilen ön ergenlerin kardeş sayısının onların ego-santrik düşünce düzeylerine önemli düzeyde bir farklılık oluşturmadığı sonucunun çıkması, ön ergenlerin farklı özelliklerinin bu durumu etkileyebileceğini (anne-baba tutumu, vb.) düşündürülebilir. Bu nedenle kardeş sayısının ego-santrik düşünce düzeyine etkisi anne-baba tutumlarını da içine alan daha ayrıntılı araştırmalarla ortaya koyulabilir.

1.4. “Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaşmaktadır.”

Denence 1.4'te, ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyinin ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre farklılaştığı öne sürülmüştü. Ancak, ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyi puanlarının ailede kaçınıcı çocuk olmasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını bulunmuştur. Denence 1.4 yazılırken ailede 1. çocuk olma ile daha sonra doğan kardeş olma arasında ego-santrik düşünce düzeyinde bir farklılık oluşturacağı düşünülmüştü. Adler'e göre ailede çocuğun diğer kardeşler arasındaki durumu, özellikle dünyaya geliş sırası açısından, kendine özgü bazı sorunları da birlikte getirir. Bu amaçla ailede ön-ergenin kaçınıcı çocuk olduğunun, onun ego-santrik düşünce düzeyine etkisi olabileceği ifade edilmişti. Ancak istatistiksel sonuç göstermektedir ki, ön ergenlerin ailedeki doğum sırası, onların ego-santrik düşünce düzeyleri üzerine önemli bir fark oluşturmamaktadır.

1.5. “Ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyi ailede 1. çocuk ya da daha sonraki kardeş olmasına göre farklılaşmaktadır.”

Denence 1.5 'te ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyinin ailede 1. çocuk ya da daha sonraki kardeş olmasına göre farklılaştığı öne sürülmüştü. Araştırmanın sonucuna göre ise ön ergenlerin ego-santrik düşünce puanının ailede 1. çocuk ya da daha sonraki kardeş olmasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Bu sonuç ailede 1. çocuklarla diğer daha sonraki kardeş olan ön ergenler arasında ego-santrik düşünce düzeyi

çısından anlamlı derecede bir fark olmadığını göstermektedir. Denence 1.5 ifade edilirken ilerde 1. çocuk olma ile daha sonraki kardeş olmanın, ön-ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerinde anlamlı bir fark oluşturabileceği düşünülmüştü. Özellikle 1. çocuk olan ön ergenlerin, daha önce ailenin, her şeye tek başına sahip olan biricik evladı iken, başka kardeşin doğmasından sonra ailenin ilgisinin diğer çocuğa yönelmesi ile birlikte kazanabileceği karışık düşünce ve duyguların ergenlik döneminde ego-santrik düşünce düzeyinin etkilenebileceği, daha sonraki doğan çocuk olmanın da ön ergenlerin yaşayabileceği yoğun yetersizlik duyguları ile birlikte onların ego-santrik düşünce düzeylerine etki edebileceği düşünülmüştü. Ancak ailede 1. çocuk olma ile daha sonraki kardeş olmanın ön-ergenlerin ego-santrik düşünce düzeyleri arasında anlamlı bir fark oluşturmadığı bulunmuştur.

2.0 “Ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puanları farklılaşmaktadır.”

Denence 2.0’da ego-santrik düşünce düzeyi farklı olan düşük, orta, yüksek düzeyde ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin denetim odağı puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı öne sürülmüştü. Araştırma sonuçları ise, ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerine göre denetim odağı puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Denence 2.0 öne sürülürken ego-santrik düşünceye sahip olmanın ön-ergenlerin içten yada dıştan denetimli olmalarını etkileyeceği düşünülmüştü, ancak yapılan istatistiksel işlem sonucunda ego-santrik düşünce düzeyi farklı olan ön ergenlerin denetim odağı puanlarının benzer olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın 2.0 denencesinin alt denenceleri olan;

2.1 “Düşük ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlerin dıştan denetim puanları orta ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

2.2 “Orta düzeyde ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları, düşük ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

2.3 “Yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin içten denetim puanları düşük ve yüksek ego-santrik düşünce düzeyindeki ön ergenlere göre önemli düzeyde yüksektir.”

denencelerinin de desteklenmediğini, düşük, orta, yüksek düzeyde ego-santrik düşünce düzeyine sahip olan ön ergenlerin arasında da anlamlı bir farkın olmadığını ve denetim odağı sından birbirlerine benzer gruplar olduğu bulunmuştur.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu değerlendirme sonucunda önerilere yer verilmiştir.

Araştırma bulguları, ön ergenlerde ego-santrik düşünce düzeyinin cinsiyete göre önemli düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Kız ön ergenlerinin erkek ön ergenlere nispeten daha yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Yaş değişkeni açısından ise ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerinin önemli düzeyde farklı olduğu ve 14 yaşındaki ön ergenlerin, 13 yaşındaki ön ergenlere göre daha yüksek ego-santrik düşünce düzeyine sahip olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın bir başka bağımsız değişkeni olan kardeş sayısında ise ego-santrik düşünce düzeylerinde anlamlı düzeyde fark bulunmamıştır.

Ailede kaçınıcı çocuk olduğuna göre ego-santrik düşünce düzeylerinin incelenmesinde ise önemli düzeyde bir fark bulunmamıştır.

Ailenin 1. çocuğu olma ya da daha sonraki kardeş olma bağımsız değişkenine göre ön ergenlerin ego-santrik düşünce düzeylerinin anlamlı bir fark göstermediği bulunmuştur.

Ön ergenlerin ego-santrik düşünme düzeylerine göre denetim odağı puanlarının önemli düzeyde bir fark oluşturmadığı bulunmuştur.

Ulaşılan genel sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

1. Ego-santrik düşünme ile ilgili farklı yaş gruplarında daha ayrıntılı çalışmalar yapılmalıdır.
2. Ego-santrik düşünme ve denetim odağı ilgili daha farklı örneklem gruplarında çalışmalar yapılmalıdır.
3. Cinsiyete göre farklı yaş gruplarındaki ön ergenler ile ilgili olarak ego-santrik düşünce incelenmelidir.
4. Ego-santrik düşüncenin artmasını ve azalmasını etkileyebilecek faktörleri ortaya koyabilecek çalışmalar yapılmalıdır.

5. Ego-santrik düşüncenin aile içindeki iletişimi nasıl etkilediği ve anne-babanın tutumlarının bu durumda nasıl olması gerektiği ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- dalbjarnardoftir, S, How School Children Propose Tone Gotiate : The Role Of Social Withdrawal, Social Anxiety And Locus Of Control.. Child Development. 66, 1739-1751.1995.
- dams, G.R.,Jones, R.M. Adolescent Egocentrism : Exploration Into Possible Contributions Of Parent-Child Relations. Journal Of Youth And Adolescence,11,25-31,1982.
- ksoy, A., Mağden, D. Denetim Odağı ile Benlik Saygısı Arındaki İlişkinin İncelenmesi. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, Ankara : 1983.
- molik, S.A. İmaginary Audience Behavior And Perceptions Of Parents Among Delinquent And Nondelinquent Adolescents. Journal Of Youth And Adolescence,10,443-453, 1981.
- Aral N., Baran, G., Bulut, Ş., Çimen S. Çocuk Gelişimi 1. Ya-Pa yayım Pazarlama San ve Tic., İstanbul :2000.
- Aral N., Baran, G., Bulut, Ş., Çimen S. Çocuk Gelişimi 2. Ya-Pa yayım Pazarlama San ve Tic., İstanbul :2000.
- Argun, Y. Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir : 1995.
- Arı, R., Üre Ö., Yılmaz H. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi (Eğitimin Psikolojik Temelleri).Mikro Yayınları, Konya :1999.
- Aydın Ö. Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum : 1999.
- Bacanlı, H. Gelişim ve Öğrenme. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara :2000.

- Aron, R.A., Byrne, D., Kantowitz, B.H., Psychology: Understanding Behavior, Second Edition, Holt, Rinehart and Winston Press, New York :1980.
- Biçer, G. Üstün Yetenekli ve Normal Gelişim Gösteren 10-12 Yaş Grubu Çocuklarında Denetim Odağının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara : 1999.
- Buluş M. Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı- Yalnızlık Düzeyi İlişkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir : 1996.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İnterpress basım ve Yayıncılık A.Ş. 3. cilt, İstanbul :1986.
- Bybee, R.W., Sund, R.B., Piaget For Educators, Second Edition, Waveland Press, Inc, 1982.
- Cantekinler, S. Öğrenilmiş Çaresizliği Olan Çocuklar Üzerinde Deneysel Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya :1997.
- Cause, A.M., Hannan And M. Sargeant. "Life Stress, Social Support And Locus Of Control During Early Adolescence : Interactive Effects" American Journal Of Community Psychology. 20, 6, 787-789, 1992.
- Chebat, J, and C. Chebat. "Social Responsibility, Locus Of Control And Social Class". Journal Of Social Psychology. 126, 4, 559-561, 1986.
- Coleman, J.C., Hendry, L. The Nature Of Adolescence. Second Edition, Routledge Press, London And New York : 1995.
- Cüceloğlu, D. Dıştan Denetimli kişi, Yaşadıkça Eğitim, 30,4-5. 1993.
- Cüceloğlu, D. İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, Üçüncü Basım, İstanbul: 1992

Denktaş-Canel, N. Ortaokul Seviyesindeki Ergenlerin Denetim Odağı Özelliklerinin Yaratıcı Düşünceye Etkisi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul : 1993.

Dökmen, Ü. Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul : 1996.

Dönmez, A. Denetim Odağı: Temel Araştırma Alanları, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Fakültesi Dergisi, 19 (1-2):259-280, Ankara: 1986.

Dönmez, A. Denetim Odağı ve Çevre Büyüklüğü, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Fakültesi Dergisi, 16(1): 37-47, Ankara:1983.

Elkind, D. Bowen, R. Imaginary Audience Behavior İn Children And Adolescents. Developmental Psychology, 15,38-44, 1979.

Elkind, D. Egocentrism İn Adolescence. Child Development, 38,1025-1034,1967.

Ertübey Kurt, C. Çocuklarda Denetim Odağı Ölçeği Uygulaması, , Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.İzmir :1988.

Gitmez, A.Sadi. 0-5 Yaşlarında Zihinsel Gelişme. V yayınları. Ankara :1989.

Günçe, G. Çocukta Zihin Gelişimi, Piaget Kuramına Toplu Bakış. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara : 1977.

Heaven, P.C.L. Locus of Control and Attitudes to Authority Among Adolescents. Personality and Individual Differences. 91 181-183, 1988.

Holode ve Kopa. A Study of Psychopathic Tenden Cyloc and Sesamang Adolescent. Psychological Abstract. 75-10:26-99. 1988.

onke, H.C., Blanchard-Fields, F. A Test Of Two Models Of Adolescent Egocentrism.
Journal Of Youth And Adolescence Vol. 22, No. 3, 1993.

rsild, A.T. Çocuk Psikolojisi. (çev. Gülseren Günce), "S" Yayınları, Ankara :1979.

apsley, D.K., Milstead, M., Quintana, M., Flannery, D., Buss, R.R., Adolescent
Egocentrism and formal Operations : Test Of A Theoretical Assumption
Developmental Psychology.22.,6, 800-807, 1986.

idz, T. The Person- His and Her Development Troughout the Life Cycle (Revised
Edition). Basic Books Inc. Publishers, New York : 1976.

arasar, N. Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Dokuzuncu Basım,
Ankara:1999.

orkut, F. İlkokul Öğrencilerinin Kendilerine ve Ailelerine İlişkin Bazı Değişkenlerin
Denetim Odakları Üzerine Etkisi. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Ankara :1986.

veydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, Sabah Yayınları, İstanbul :1987.

Mitchell, P. The Psychology Of Childhood. The Falmer Press, London :1992.

Morgan, C.T. Psikolojiye Giriş, Çev: H.Arıcı, O.Aydın ve Ark., Hacettepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü Yayınları, Ondördüncü Baskı, Ankara : 2000.

Onur, B. Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitabevi, Ankara : 1993.

Özyürek, M., Birlikte ve Ayrı Eğitimin Benlik Kavramı ve Denetleme Odağı Açısından
Etkinliği, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,
Ankara:1983

- ley, R., Adams, Gr., Nielson, E. Adolescent Egocentrism : The Association Among Imaginary Audience Behavior, Cognitive Development And Parental Support And Rejection. *Journal Of Youth And Adolescence*, 13, 401-417, 1984.
- osenroll, D.A. Early Adolescent Egocentrism : A Review Of Six Articles. *Adolescence*, Vol. 42 No. 88, s 791-802, 1987.
- lycek; R.F., Stuhr, L., McDermott, J., Benker, J., Swartz, M.D., Adolescent Egocentrism And Cognitive Functioning During Late Adolescence. *Adolescence*. Vol. 33, No. 132, 745-749, 1998.
- selçuk, Z. Eğitim Psikolojisi, Toplum Kitabevi, Konya: 1990.
- benemoğlu, N. Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya). Ertem Matbaacılık, Ankara : 1997.
- Sherman, L.W. Development of Children's Perceptions of Internal Locus of Control : A Cross-sectional and Longitudinal Analysis. *Journal of Personality* 52 (4) :338-351. 1984.
- Sieg, A. Why Adolescence Occurs. *Adolescence*. 6, 337-348. 1971
- Simmons, R.G., Rosenberg; F., Rosenberg, M. Disturbance in The Self-image at Adolescence. *American Sociological Review*, 38, 553-568, 1973.
- Tekin, H. Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme, Mars Matbaası, Ankara: 1977.
- Thompson, George G., *Child Psychology*, Houghton Mifflin Company. Boston : 1952.
- Tice, D.M., Buder, J., Baumeister, R.F. Development Of Self-Consciousness : At What Age Does Audience Pressure Disrupt Performance ? *Adolescence*, 20, 301-305, 1985.
- Topses, G. Eğitim Sürecinde İnsan ve Psikolojisi. Ankara : 1992.

lutuş, İ. İlköğretim Okullarına Devam Eden 10 Yaş Çocukların Denetim Odağı Ve Kaygı Düzeyini İncelenmesi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara : 1999.

asta, R., Haith, M.M., Miller, S.A., Child Psychology The Modern Science. John Wiley&Sons,Inc, Second Edition, Newyork : 1995.

Vashington, G. 10-12 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Yuva Çocuklarında Denetim Odağı Algısı Ve Kendine Saygı Duygusu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara : 1989.

avuzer, H. Çocuk Psikolojisi. Remzi Kitabevi. İstanbul : 1993.

avuzer, H. Eğitim Ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu, Remzi Kitabevi, Dördüncü Basım, İstanbul: 2000.

Yeşilyaprak, B. Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimlerini Etkileyen Etmenier. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara :1988.

Yörükoğlu, A. Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayın Dağıtım, Onsekizinci Basım, İstanbul: 1990.

EKLER

ÇIKLAMA:

şağıda bazı konulardaki görüşlerinizin yaşla nasıl değiştiğini anlamak amacıyla düzenlenmiş ifade var. Bu ifadeleri teker teker okuyarak size uygun olan ifadeyi Evet şikkının altına (X) koyarak, size uygun olmayan ifadeyi Hayır şikkının altına (X) koyarak belirtiniz. Eğer size uygun görünmüyorsa en uygun görüleni işaretleyiniz. Şimdiden hepimize teşekkür ederim.

Adı Soyadı:

Okulu:

Sınıfı:

	EVET	HAYIR
Çocuklar doğuştan şanslı mıdır?	()	()
Her şeyin istenen biçimde sonuçlanmadığı düşüncesiyle, çalışmanın bir işe yaramadığı kanısında mısınız?	()	()
Şu zaman ana-babaların çocukların söylediklerine gereken önemi verdikleri kanısında mısınız?	()	()
Dileklerde bulunmanın, iyi şeylerin olmasını sağlayacağına inanırsınız?	()	()
Herhangi bir konuda ana-babanızın düşüncesini değiştirebilmenin çok güçlüğü kanısında mısınız?	()	()
Yaptığınız bir şey yanlışta düzeltmek için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mısınız?	()	()
Çocukların çoğunun doğuştan sporda yetenekli olduğuna inanıyor musunuz?	()	()
Yaşta arkadaşlarınızın çoğu sizden daha kuvvetli midir?	()	()
Şu sorunları, güçlükleri çözmek için en iyi yolunun onları boş vermek güçlüğü kanısında mısınız?	()	()
Yaşınızda bir çocuk size vurmaya kalkıştırsa, onu durdurmak için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mısınız?	()	()
Çocukların kötü davranışlarında, genellikle bunun hiçbir nedeni olmadığı kanısında mısınız?	()	()
Çocuk yaparsanız yapın, meydana gelecek kötü şeyleri önleyemeyeceğinize inanıyor musunuz?	()	()
Yaşınızda kendi kararlarınızı kendinizin vermenizin yararlı olduğunu kanısında mısınız?	()	()
Arkadaşlarınızdan biri size düşman olmak istiyorsa, bu düşmanlığı değiştirmek için yapabileceğiniz pek bir şey olmadığı kanısında mısınız?	()	()
Genellikle evde ne yemek istediğiniz konusunda size pek fazla söz işmediği düşünür mısınız?	()	()
Biri sizden hoşlanmadığında bu konuda yapabileceğiniz pek fazla bir şey olmadığı kanısında mısınız?	()	()
Diğer çocukların çoğunun sizden daha akıllı olması nedeniyle okulda çalışıp çalışmamanın hemen hemen yararlı olduğunu kanısında mısınız?	()	()
Gelecekle ilgili planlar yapmanın yararına inanıyor musunuz?	()	()
Doğunlukla aile kararları üzerinde size az söz düştüğü kanısında mısınız?	()	()

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda size bazı durumlar verilmiştir. Bu durumlara vereceğiniz ifadeler araştırmada kullanılacaktır. Verilen durumları dikkatlice inceledikten sonra cevaplarınızı her durum için verilen boşluklara yazmanızı istiyorum.

Katılımınız ve ilginiz için şimdiden teşekkür ederim.

**Araştırmacı
Emel YILMAZ**

Adı Soyadı:

Cinsiyeti : KIZ () ERKEK : ()

Doğum Tarihi:

Kardeş Sayısı: **Kaçıncı Çocuksunuz:**

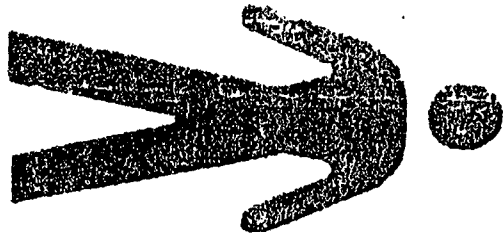
ŞEKİL 1 : Gösterilen resimde bu adam ne görüyor olabilir?

CEVAP:

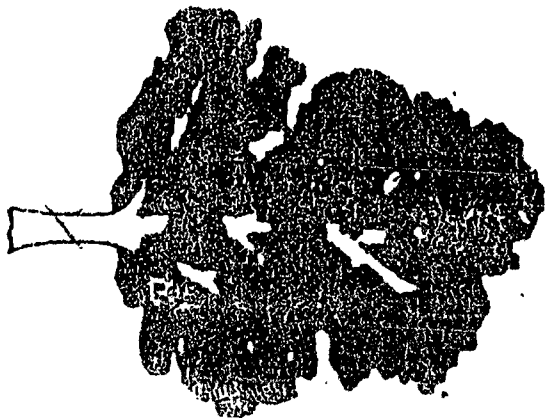
ŞEKİL 2 : ADRES TARİF ETME

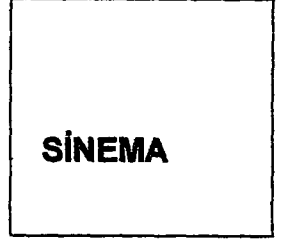
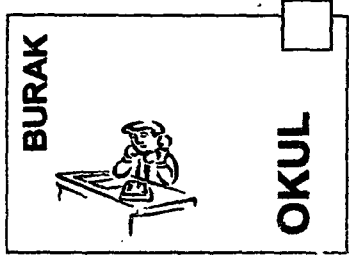
SORU: Ali kafeteryada iken arkadaşı Burak arıyor. Konuşma sonunda tiyatrodan gitmeye ve tiyatronun önünde buluşmaya karar veriyorlar. Biletler Ali'nin otopark görevlisi olan amcasında. Biletleri Burak'ın gelirken uğrayıp alması gerekiyor. Fakat Burak hem tiyatronun hem de otoparkın yolunu bilmiyor. Ali bu krokiye göre yolunu Burak' a nasıl tarif eder?

ŞEKİL 3: Resimlerde anlatılan hikayeyi yazınız.(Arka tarafa devam ediniz.)

①

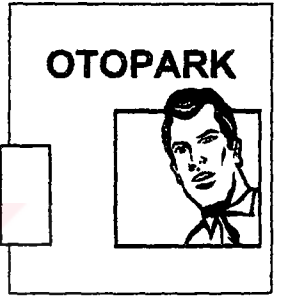
Tunalı Hilmi
Caddesi

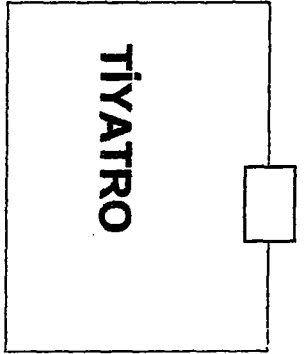
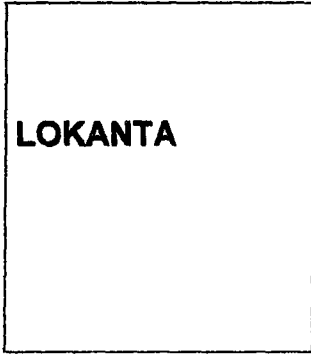
Ulus
Caddesi

Atatürk
Caddesi

İstiklal Caddesi

RESİM 1:

Çok sevimli küçük bir kız var. Annesi ona kırmızı şapka giydirmiş. Kız onu her nan giydiği için herkes ona kırmızı şapkalı kız diyor. Bir gün annesi ona yeni pişirdiği ci verdi.

RESİM 2:

Annesi kırmızı şapkalı kızına pişirdiği keki vererek, bunu alıp büyükannesine tırnesini, ormandan geçerken de yolda oyalanmasını söyler. Kırmızı şapkalı kız kekin bulunduğu sepeti alıp yola çıkar.

RESİM 3:

Ormandan geçerken önüne kocaman bir kurt çıkar. Küçük kıza nereye gittiğini ruyor. Kırmızı başlıklı kız büyükannesini ziyarete gittiğini söylüyor.

RESİM 4:

Kırmızı şapkalı kız bir ağaç kütüğünün üzerine sepetini koyup çiçek toplamaya işlar.

RESİM 5:

Yolda bir oduncuyla karşılaşır ve oduncu ona yolda oyalanmasını ormanın omum in tehlikeli olacağını söyler. Dikkatli olmasını ve bir an önce büyükannesinin evine itmesini söyler.

RESİM 6:

Kurt ise büyükannenin evine gelir ve kapıyı çalar. Büyükanne torunun geldiğini anarak kapıyı açar.

RESİM 7:

Kurt büyükanneyi yakalayıp yuttuktan sonra kadının pembe başlığını kafasına geçirip yatağa girerek kırmızı şapkalı kıza beklemeye başlıyor.

RESİM 8:

Kırmızı şapkalı kız neşe içinde geliyor ve elinde çiçeklerle yatağa yaklaşıyor. Yatanın büyükannesi olduğunu sanıyor.

RESİM 9:

Yatağın yanına geldiğinde yatanın büyükannesi olmadığını, kurdun yattığını görüyor elindeki çiçekleri atarak korkuyla kaçmaya çalışıyor.

RESİM 10 :

Daha önce küçük kıza görmüş olan bir avcı endişelenerek yanına bir çiftçiyi de alarak büyükannenin evine bakmaya geliyorlar. Karnı doymuş olan kurt yatakta yatmakta, ortada başka kimse yok ve odanın içinin e dağılmış olduğunu görüyorlar.

RESİM 11:

Endişe ile içeri giriyorlar ve kurdun karnını yaran avcı büyükanne ve kırmızı şapkalı kıza kurtarıyorlar.

RESİM 12:

Hain kurdu cezalandırmak için karnına taş doldurup karnını kapatıyorlar. Kurt karnındaki taşlarla birlikte su birikintisine gidiyor. Karnındaki taşların ağırlığı nedeniyle suya düşen kurt böylece cezasını buluyor.

RESİM 13:

Kırmızı şapkalı kız ve büyükannesi birbirlerine tekrar kavuştukları için çok mutlu oluyorlar.

4- 5- 6 Aşamasındaki uygulamalar maketler kullanılarak öğrenci ile karşılıklı uygulanan bir çalışma olduğu için materyaller buraya eklenememektedir.

Bu aşamalarda sırasıyla şu uygulamalar yapılmıştır:

Üç dağdan oluşan bir düzenek öğrencinin önüne konulmuştur. Bu düzende üç dağ ve iki dağın tepesinde birbirinden ayrılan iki obje bulunmakta diğer dağın tepesi ise boş olarak bırakılmıştır. Kendi bulunduğu açı dışındaki diğer iki noktadaki bakış açısını söylemesi isteniyor.

Diğer uygulamada; fil ve palyaço var. Bunların duruş pozisyonları sırasıyla şu konulmuştur:

Fil ve palyaço karşı karşıya

Fil ve palyaço yan yana

Palyaço filin arkasında

Diğer uygulamada, palyaço ve file birde kuş ekleniyor. Bunların duruş pozisyonları sırasıyla şu şekilde konulmuştur:

Kuş fili önden görüyor, palyaço ise yandan görüyor.

Kuş file yandan bakıyor, palyaço ise file arkadan bakıyor.

Kuş file arkadan bakıyor, palyaço ise file önden bakıyor.

Diğer uygulamada, iki yönünde de, tepede uçak, ortada ayı ve en altta palyaço resimleri bulunan bir levha gösteriliyor.